

De sociaal-politieke verhoudingen binnen
het Brugse stadsbestuur tijdens het midden
van de 14de eeuw (1329-1361)¹

HET ONDERZOEK NAAR DE POLITIEK-INSTITUTIONELE
GESCHIEDENIS VAN MIDDELEEUWS BRUGGE

We blijven nog onvoldoende ingelicht over de ontwikkeling, de precieze bevoegdheden en de sociaal-politieke samenstelling van de overheidsinstellingen van het middeleeuwse Brugge, en dat ondanks het verdienstelijke werk van onder meer Dirk Van den Auweele, Jacques Mertens en André Vandewalle². Naast grote

- 1 Dit artikel werd geschreven op basis van het prosopografisch onderzoek van M. LENOIR, *De politieke verhoudingen in Brugge tussen 1329 en 1361*, verhandeling tot het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis, Universiteit Gent, 2013, waarvan de resultaten door diens promotor J. Dumolyn in een bredere chronologische en sociaal-politieke context werden geplaatst. We danken Georges Declercq voor een aantal nuttige referenties en aanwijzingen met betrekking tot de eerste paragrafen van dit artikel. Daarnaast danken we Toon De Meester voor de inzage in zijn ongepubliceerde lijst laatmiddeleeuwse Brugse hosteliers, opgesteld aan de hand van uiteenlopende archiefdocumenten. Ook Jacques Mertens, André Vandewalle en Maurice Vandermaesen formuleerden belangrijke commentaren op een eerste versie van deze tekst.
- 2 J. MERTENS, 'De verdeling van de Brugse schepenzetels op sociaal gebied (XIVde eeuw)', in: *Wetenschappelijke tijdingen*, 21 (1961), k. 451-466; IDEM, 'Brugge en Gent. De vertegenwoordiging van de "leden" in de stadsmagistraat', in: J. DEZUTTER, L. CHARLES & A. CAPITEYN (eds.), *Qui Valet Ingenio, Liber Amicorum Dr. Johan Decavele*, Gent, 1996, p. 385-382; D. VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank en schepenen te Brugge (1127-1384). Bijdrage tot de studie van een gewone stedelijke rechts- en bestuursinstelling, onuitgegeven doctoraatsverhandeling*, K.U.Leuven, 1977; A. VANDEWALLE, 'De Brugse stadsmagistraat en de deelname van de ambachten aan het bestuur, 14de-15de eeuw', in: W. PREVENIER & B. AUGUSTYN (eds.), *De Vlaamse instellingen tijdens het Ancien Régime: recent onderzoek in nieuw perspectief*, Brussel, 1999, p. 27-40; en zie ook zijn andere verzamelde studies in A. VANDEWALLE, *Een privilege voor iedereen*, Brugge, 2008; voor de kennis van de overheidsinstellingen zijn ook van belang: J. VERMAUT, *De textielnijverheid in Brugge en op het platteland, Westelijk Vlaanderen voor 1800: conjunktuurverloop, organisatie en sociale verhoudingen*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling UGent, 1974, *passim*; J.A. VAN HOUTTE, *De Geschiedenis van Brugge*, Tielt, 1982, p. 289-346; J. DUMOLYN, *De Brugse opstand van 1436-1438*, Kortrijk, 1997, p. 105-120; K. VANHAVERBEKE, *Het stadsbestuur in Brugge in de periode 1375-1407: sociaal-institutionele benadering aan de hand van een prosopografische methode*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling

leemtes in het onderzoek, bijv. wat betreft de exacte werking en bevoegdheden van de schepenbank en raadslieden³, blijven ook een aantal misvattingen wijd verbreid. Dat geldt zeker voor de vroegste institutionele geschiedenis van de stad, een tijdvak dat moeilijk is te reconstrueren doordat het Brugse stadsarchief in 1280 tijdens een brand in het Belfort verloren ging. Nog al te vaak gaat men er onterecht van uit dat te Brugge een schepenbank zou geïnstalleerd zijn tijdens de gebeurtenissen na de moord op Karel de Goede in 1127, en wel op 6 april, toen aan de stad een *cartula conventionis* werd verleend. Dat was de visie van oudere auteurs zoals onder meer Pirenne en Ganshof⁴. Nochtans heeft de kroniek van Galbert van Brugge niets te melden over deze veronderstelde institutionele vernieuwing. Verhulst en Van Caenegem plaatsten dan ook al vraagtekens bij de creatie van een schepenbank in 1127⁵. De Brugse schepenen worden in feite voor het eerst expliciet vermeld in de centraliserende *lex et consuetudo* die Filips van de Elzas

K.U.Leuven, 1997; IDEM, 'Het stadsbestuur in Brugge in de periode 1375-1407: een sociaal-institutionele studie aan de hand van een prosopografische methode', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 135 (1998), p. 3-54; A. JANSSENS, 'Macht en onmacht van de Brugse schepenbank in de periode 1477-1490', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 133 (1996), p. 5-45; ook J. HAEMERS, *For the Common Good? State Power and Urban Revolts in the Reign of Mary of Burgundy, 1477-1482*, Turnhout, 2009 bevat gegevens over de stedelijke instellingen.

- 3 Recent verscheen wel over de bedeling van het strafrecht G. DUPONT, 'Le temps des compositions. Pratiques judiciaires à Bruges et à Gand du XIVe au XVIe siècle (Partie 1)', in: B. DAUVEN & X. ROUSSEAU (eds.), *Préférant miséricorde à rigueur de justice. Pratiques de la grâce (XIIIe-XVIIe siècles)*, Louvain-la Neuve, 2012, p. 45-86 en deel 2 van hetzelfde artikel in M.A. BOURGUIGNON, B. DAUVEN & X. ROUSSEAU (eds.), *Amender, sanctionner et punir. Histoire de la peine du Moyen Âge au XXe siècle*, Louvain-la-Neuve, 2012, p. 15-47.
- 4 H. PIRENNE, *La ville et les institutions urbaines*, Parijs, 1939, p. 183-191; IDEM, 'La question des jurés dans les villes flamandes', in: *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, (1926), p. 401-421; F.-L. GANSHOF, 'L'origine des constitutions urbaines en Flandre. A propos d'un livre récent', in: *Le Moyen Age*, 2e série, 26 (1926), p. 349-368; IDEM, 'Le droit urbain en Flandre au début de la première phase de son histoire (1127)', in: *Revue d'Histoire du Droit*, 19 (1951), p. 387-416. Een andere visie, die wees op het bestaan van communale instellingen in de Vlaamse steden voordat de Elzassers de schepenbanken invoerden, werd verdedigd door L. VANDERKINDERE, *Choix d'études historiques*, Brussel, 1909, *passim*.
- 5 R.C. VAN CAENEGEM, 'Galbert van Brugge en het recht', in: *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*, 40-41, 1978, p. 32-35; A. VERHULST, *The Rise of Cities in North-West Europe*, Cambridge, 1999, p. 125-131.

tussen 1168 en 1177aan de stad oplegde. Deze keure bepaalde dat het de graaf was die deze twaalf schepenen aanstelde voor het leven⁶. Slechts in 1198 komen schepenen van de stad vervolgens voor in een lokale bron, een charter dat ook het stadszegel voor het eerst vermeldt⁷. In elk geval zijn het de graven van de Elzas-dynastie die in Brugge, waarschijnlijk dus na de crisis van 1127-1128 maar vòòr 1168, de schepenen tot de voornaamste bestuurders en rechters van de stad hebben gemaakt.

Het is belangrijk te beklemtonen dat de schepenbank in de strikte zin dus eigenlijk geen 'stedelijke' maar wel een grafelijke instelling is. Over de oudere 'communale' instellingen die net als in zovele andere hoogmiddeleeuwse steden uitingen zijn van de stadsgemeenschap zelf, en waarvan Galberts relaas ons enkele indicaties geeft, zullen we door een tekort aan bronnenmateriaal helaas wel nooit meer te weten komen. Er is in de Brugse kroniek over de jaren 1127-1128 wel sprake van *sapientiores*, *meliores* en *prudenteriores* die actief tussenkwamen in diplomatiek en rechterlijke beslissingen vanwege de stedelijke gemeenschap⁸. Naar analogie met de communale instellingen in heel wat andere steden in middeleeuws Europa kunnen we in deze figuren de oudere en meer vooraanstaande mannen van de stad zien die met juridische en administratieve - en wellicht ook de toen nog beperkte financiële - taken werden belast. Ook lezen we over volksvergaderingen *apud Harenas* (met andere woorden op het Zand, dat toen nog net buiten de stad lag), die zowel gerechtelijke als politieke beslis-

6 R.C. VAN CAENEGEM & L. MILIS, 'Kritische uitgave van de "Grote Keure" van Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen, voor Gent en Brugge (1165-1177)', in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 143 (1977), p. 207-257 (p. 218).

7 E. DE GHELLINCK D'ELSEGHEN VAERNEWYCK, *Sceaux et armoiries des villes, communes, échevinages, châtelainies, métiers et seigneuries de la Flandre, ancienne et moderne*, Parijs, 1935, p. 82-83. In J. DUMOLYN & A. BROWN (eds.), *Bruges. A Medieval Metropolis, c.850-c.1550*, een nieuwe synthese waaraan vele specialisten van de middeleeuwse geschiedenis van Brugge meewerken en waarvan de publicatie voorzien is voor 2015, komen J. Dumolyn, G. De Clercq en J. Haemers uitvoerig terug op de problematiek van de vroegste institutionele geschiedenis van de stad.

8 J. RIDER (ed.), *De multro, traditione, et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum*, Turnhout, 1994, *passim*.

singen namen⁹. We komen bij Galbert ook een zekere *Folpertus iudex* tegen, die misschien wel - naar analogie met andere (*selecti*) *judices* in gezworen stadsgemeenschappen die in de Nederlanden aangeduid werden als *communio*, *pax* of *amicitia* - een communale rechter was¹⁰. Het ontbreekt ons echter aan teksten die ons expliciet inlichten over de verdere institutionele ontwikkeling van de stad tijdens de 12de eeuw. Wel is het duidelijk dat onder de centraliserende dynastie van de Elzassers deze communale instellingen hun macht verloren en ze tegen de 13de eeuw grotendeels van het toneel waren verdwenen. Het lijkt goed mogelijk dat het in 1241 vermelde stedelijke *consilium* nog een soort relict was uit de periode dat zeker het administratief en financieel beheer van de stad door de communale instellingen zelf werd verzorgd.¹¹ Ook de latere 'raadslieden' van de stad, niet toevallig geleid door een burgemeester 'van den corpse' of 'van den commune' (en in het Frans soms als 'jurés' aangeduid) lijken indirecte institutionele opvolgers van deze communale 'gezworen mannen' te zijn, hoewel met intussen sterk gereduceerde en gewijzigde bevoegdheden.¹² Vanaf het einde van de 12de eeuw concentreerde de macht zich dus steeds meer in de schepenbank die gedomineerd werd door een elite wiens rijkdom voornamelijk gebaseerd was op het bezit van land en het monopoliseren van de economische, commerciële en financiële activiteiten¹³.

- 9 Zie voor deze vergaderingen A. DEMYTTENAERE, 'Galbert of Bruges in Political Meeting Culture: Palavers and Fights in Flanders during the Years 1127 and 1128', in: P.S. BARNWELL & M. MOSTERT (eds.), *Political Assemblies in the Earlier Middle Ages*, Turnhout, 2003, p. 151-192.
- 10 Bijv. de *amicitia* van Aire-sur-la-Lys, zie P. BERTIN, *Une commune Flamande-Artésienne: Aire-sur-la-Lys des origines au XVIe siècle*, Atrecht, 1947.
- 11 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, dl. II, p. 156-157; deze oorkonde werd uitgegeven in L. GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coutumes de la ville de Bruges*, Brussel, 1874, dl. I, p. 196-197 en L. A. WARNKOENIG & A.E. GHELDOLF, *Histoire de la Flandre et ces institutions civiles et politiques jusqu'à l'année 1305*, Brussel, 1838, p. 229.
- 12 Dit werd al gesuggereerd door C. WYFFELS, 'Is de Brugse keure betreffende het "Poortersgeding", gedagtekend van 1229, in werkelijkheid zestig jaar jonger?', in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 36 (1968), p. 525-533.
- 13 Een studie over het 13de-eeuwse Brugse 'patriciaat' ontbreekt jammerlijk, maar zie voorlopig K. HILDERSON, *Schepenbank en patriciaat te Brugge voor 1302*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent, 1955, W. PREVENIER, 'La bourgeoisie en Flandre au XIIIe siècle', in: *Revue de l'Université de Bruxelles*, 10 (1978), p. 407-428; de in de volgende noten aangehaalde publicaties van C. WYFFELS; en een recente

VAN EEN OLIGARCHISCH BESTUUR NAAR DE REVOLUTIE VAN 1302

Hoewel de schepenbank dus *stricto sensu* een grafelijke instelling was, ontwikkelde deze handelaarsklasse - net als in de andere grote Vlaamse steden - vanaf de 13de eeuw als gevolg van een verzwakt grafelijk gezag steeds meer autonomistische tendensen. Enkele vooraanstaande handelaarsfamilies vertoonden de neiging de macht te monopoliseren en het intussen verzwakte grafelijke huis lijkt na ca. 1200 gaandeweg geen vat op deze oligarchen meer te hebben gehad. We kunnen vanaf dat moment de schepenen dus *de facto* wel als stedelijke gezagsdragers beschouwen hoewel ze *de jure* tot het einde van het Ancien Régime grafelijke ambtenaren bleven en het vorstelijke gezag - behalve tijdens opstandige periodes - steeds het ultieme benoemings- en controlerecht behield. Een volgende oorkonde die ons dan inlicht over het Brugse stadsbestuur dateert dus uit het jaar 1241. Toen werd door gravin Johanna van Constantinopel en haar echtgenote graaf Thomas van Savoye een privilege uitgevaardigd dat stelde dat de schepenbank jaarlijks vernieuwd zou worden¹⁴. Volgens dit charter diende de graaf elk jaar op 2 februari (het feest van Maria-Lichtmis) naar de stad te komen, om er de schepenbank te vernieuwen. Het is duidelijk dat het grafelijke huis de machtsconcentratie bij de politieke elite op deze manier opnieuw wou beknotten. Tegelijk echter werd ook het groeiende economische en politieke belang van de sociale klasse van meer welgestelde ambachtslieden aan banden gelegd. Dat was dan duidelijk weer wel een toegeving aan de handelaarsklasse. In hetzelfde document werd immers vastgelegd dat, indien men schepen van Brugge wou worden, men het handwerk al een jaar en een dag neergelegd moest hebben. *Manuoperarii*

update van de problematiek in J. DUMOLYN & J. HAEMERS, 'Reclaiming the Common Sphere of the City: the Revival of the Bruges Commune at the End of the Thirteenth Century', in: J.-P. GENET (ed.), *La légitimité implicite au Moyen Âge*, Rome, 2014 (ter perse) en J. DUMOLYN, 'Economic Development, Social Space and Political Power in Bruges, c. 1127-1302', in: H. SKODA & P. LANTSCHNER (eds.), *Contact and Exchange in Later Medieval Europe: Essays in Honour of Malcolm Vale*, Woodbridge, 2012, p. 33-58.

14 Zie de referenties in noot 11 en voor de context ook Th. LUYKX, *Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen: haar leven (1199/1200-1244), haar regeering (1205-1244), vooral in Vlaanderen*, Brussel, 1946, p. 510.

werden dus expliciet uit het stadsbestuur gehouden. De grafelijke oorkonde van 1241 zorgde allesbehalve voor een democratisering van de schepenbank, aangezien men, om schepen te worden, lid moest zijn van de Hanze van Londen die de grote internationale handelaars groepeerde¹⁵. In deze periode evolueerde de schepenbank dus naar een oligarchie die gedomineerd werd door de klasse van grote internationale handelaars van de stad Brugge. Vanaf de laatste decennia van de 13de eeuw werden echter ook steeds meer leden van de opkomende middenklassen, onder meer drapiers en kleinhandelaars, lid van de Hanze¹⁶.

Tijdens de 13de eeuw bleef ook deze nieuwe elite afkomstig uit de ambachtslieden echter uitgesloten uit het stadsbestuur. De ambachten zelf werden door het stadsbestuur gecontroleerd en hun leiding werd van bovenaf aangesteld en bestond doorgaans uit lieden uit de goegede klasse die zelf niet tot het ambacht behoorden¹⁷. Sinds het midden van de 13de eeuw was in de Vlaamse steden intussen groeiend protest ontstaan, inclusief de eerste in onze gewesten opgetekende stakingen te Gent en Douai - maar zonder twijfel ook elders - tegen de economische en politieke dominantie van de grote handelaars¹⁸. Nu de ambachten op economisch gebied volwaardige instellingen binnen de stad waren geworden streefden hun leden ook naar autonomie en politiek medebestuur. Samen met een factie van de commerciële elite die blijkbaar uit-

- 15 C. WYFFELS, 'De Vlaamse Hanze van Londen op het einde van de XIIIe eeuw', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 97 (1960), p. 18; PREVENIER, 'Bourgeoisie', p. 416-417; H. VAN WERVEKE, 'Das Wesen der flandrischen Hansen', in: *Hansische Geschichtsblätter*, 76 (1958), p. 7-20; VERHULST, *Cities*, p. 132.
- 16 C. WYFFELS, 'De Vlaamse Hanzen opnieuw belicht', in: *Academia Analecta. Klasse der Letteren*, 53 (1991), p. 3-17; IDEM, 'Nieuwe gegevens betreffende een XIIIde eeuwse "democratische" stedelijke opstand: de Brugse "Moerlemaye" (1280-1281)', in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 132 (1966), p. 46.
- 17 C. WYFFELS, *De oorsprong der ambachten in Vlaanderen en Brabant*, Brussel, 1951, p. 268-272.
- 18 Een nuttige synthese over de opstandigheid vanaf deze periode is R. VERBRUGGEN, *Geweld in Vlaanderen: macht en onderdrukking in de Vlaamse steden tijdens de veertiende eeuw*, Brugge, 2005, p. 14-15. Zie verder ook J. DUMOLYN & J. HAEMERS, 'Patterns of Urban Rebellion in Medieval Flanders', in: *Journal of Medieval History*, 31 (2005), p. 369-393 en S.K. COHN, *Lust for Liberty: the Politics of Social Revolt in Medieval Europe, 1200-1425: Italy, France, and Flanders*, Cambridge, 2006.

gesloten werd van de politieke macht en ook met ondernemers van meer bescheiden afkomst, waarvan de economische positie versterkt was tijdens de groeiperiode van de 13de eeuw, vormden de ambachtslieden een rebelse coalitie die vertegenwoordiging in het stadsbestuur opeiste. Deze tendens kwam te Brugge de eerste keer op grootschalige manier tot uiting in de Moerlemaie-opstand van 1280-1281. De opstand faalde echter en de heersende elite probeerde de groeiende macht en de politieke aspiraties van de ambachten en hun bondgenoten uit hogere sociale groepen opnieuw in te perken¹⁹. In 1281 vaardigde Gwijde van Dampierre als bestraffing van de opstand nog een nieuwe keure uit die de greep van de graaf op de schepenbank versterkte²⁰. Uiteindelijk moest de handelaarsklasse toch toegevingen doen en kon ze de militaire, economische en politieke macht van de stedelijke ambachten niet langer negeren. De rest van het verhaal is natuurlijk gekend: dankzij de Goede Vrijdag-opstand van 18 mei (meestal verkeerdelijk 'de Brugse Metten' genoemd) en de overwinning van de stadsmilities te Kortrijk van 11 juli in 1302 slaagden de volksklassen er nu dus wél in hun programma te realiseren en deelname in het stadsbestuur en financiële controle af te dwingen²¹.

Na 1302 zou de politieke emancipatie van de ambachtslieden in Brugge sterk verbeteren en verkregen ze eindelijk toegang tot de

- 19 WYFFELS, 'Nieuwe gegevens'; IDEM, Kanttekening bij de Brugse "Moerlemaye" 1280-1281, in: *Album Albert Schouteet*, Brugge, 1973, p. 253-258; A.A. BARDOEL, 'The Urban Uprising at Bruges, 1280-1281. Some New Findings about the Rebels and the Partisans', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 72 (1994), p. 761-791 en T. A. Boogaart, 'Reflexions on the Moerlemaye: Revolt and Reform in Late Medieval Bruges', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 79 (2001), p. 1133-1157.
- 20 WARNKOENIG & GHELDOLF, *Histoire*, pp. 257-164; GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coutumes*, dl. I, p. 233; VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 267, vol. II, p. 157-158; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Histoire de la Magistrature Brugeoise', in: *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique*, 3, 1888, p. 207-208; WYFFELS, 'Nieuwe gegevens', p. 78-79.
- 21 De beste syntheses over de gebeurtenissen van 1302 en de voorafgaande jaren blijven voorlopig: J.F. VERBRUGGEN, *1302 in Vlaanderen: de Guldensporenslag*, Brussel, 1977; IDEM, *Vlaanderen na de Guldensporenslag: de vrijheidsstrijd van het graafschap Vlaanderen, 1303-1305*, Brugge, 1991; P. TRIO (ed.), *Omtrent 1302*, Leuven, 2002; R.C. VAN CAENEGEM (ed.), *1302: feiten en mythen van de Guldensporenslag*, Antwerpen, 2002.

Brugse schepenbank en de overige stadsinstellingen. In 1304 kende Filips van Chieti, jongste zoon van Gwijde van Dampierre en toenmalig regent van het graafschap, aan Brugge een nieuwe keure toe²². De tekstuele traditie van deze oorkonde blijft tot op heden zeer verwarrend en heeft aanleiding gegeven tot een langdurige geleerde polemiek. Er blijken zowel afschriften van het document te bestaan vanuit 'stedelijk' als vanuit 'grafelijk' perspectief. Een precieze *stemma* kon nooit worden opgesteld, maar het is duidelijk dat in de 'stedelijke' overgeleverde versies, die zouden voortgaan op een verloren gegaan *petit brief* door Filips aan de stad toegekend maar waarbij deze bepaling in het uiteindelijke charter geschrapt zou zijn, werd bepaald dat de zetels in het stadsbestuur verdeeld zouden worden onder zowel poorters als ambachtslieden. Meer bepaald zouden negen van de dertien leden van de schepenbank (inclusief de burgemeester) uit de ambachten komen; de andere vier zouden verkozen worden door de graaf uit de stedelijke 'poortერი'. De term 'poortერი' werd vanaf nu, behalve in de ruimere betekenis van iedereen die over juridische burgerrechten beschikte, ook in meer beperkte zin gehanteerd als die groep van stedelingen die niet tot de ambachten behoorden. Hoewel niet iedereen die tot de poortერი behoorde noodzakelijk een rijke koopman was - ook kleinere handelaars en neringdoenden zoals bijv. uitbaters van wijntavernes behoorden ertoe - werd deze groep wel gedomineerd door de kapitaalcrachtige elite van de stad. Ze kan dus in feite beschouwd worden als de rechtsopvolger van de Hanze van Londen. Er werden in de keure van 1304 ook verdere scherpe benoemingsvoorwaarden opgelegd. Men mocht onder meer geen woekeraar, wijn- of graanhandelaar, pachter, verhuurder of inner van stedelijke accijnzen zijn. Die bepaling bleek in de praktijk echter niet nageleefd te worden. Het pachten van accijnzen werd immers vaak afgewisseld of zelfs gecombineerd met een functie in de schepenbank²³.

22 Uitgegeven in GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coutumes*, dl. I, p. 286-307.

23 G. DE POERCK, 'Note critique sur le grand privilège brugeois de 1304 et le règlement d'élection du magistrat', in: *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, 74 (1931), p. 139-157; D. BERTEN, 'Un ancien manuscrit flamand de la bibliothèque de Vienne', in: *Bulletin de la Commission Royale pour la Publication des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique*, 9 (1913), p. 443-444 geeft deze 'stedelijke versie' weer;

Het lijkt er sterk op dat gedurende de hele late middeleeuwen de ambachten zouden blijven eisen dat negen van de dertien schepenen uit hun middens zouden worden verkozen - en hetzelfde gold ook voor negen van de dertien raadslieden. Dat theoretische aantal zou naargelang de politieke en sociale omstandigheden in de praktijk echter sterk variëren. Zo waren er periodes waarin de ambachten een sterke vertegenwoordiging bezaten in het stadsbestuur en periodes waarin vooral de poorterij de macht monopoliseerde, in een coalitie met de grote hosteliers (die formeel voor het makelaarsambacht zetelden) en rijke ambachtslieden, zoals bepaalde beenhouwers, visverkopers, grote bouwondernemers (maar formeel lid van de metselaars of timmerlieden) en sinds het einde van de 14de eeuw ook een aantal leden van de belangrijker wordende luxe-ambachten.²⁴ Uit onze gegevens zal trouwens ook blijken dat het steeds moeilijk blijft om prosopografisch een onderscheid te maken tussen leden van de commerciële elite die als handelaar voor de poorterij zetelden en zij die als hostelier het makelaarsambacht vertegenwoordigden. De twee groepen vloeiden als het ware in elkaar over. Vaak was het zo dat bepaalde schepenen tijdens het prosopografisch onderzoek in eerste instantie als lid van de poorterij geïdentificeerd konden worden, maar tegelijk bleken zij ook als hosteliers actief te zijn geweest, waardoor het mogelijk is dat zij in feite zetelden voor het ambacht van de makelaars. Zo stellen we bijv. vast dat verschillende schepenen, onder meer Jan Bonin²⁵, Willem van Bouchout²⁶ of Jan en Mathys

het laatste kritische commentaar bij deze teksttraditie kwam van VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, vol. II, p. 159-161; IDEM, 'Varia juridica ex manuscriptis. Bronnen van het oude Brugse recht', in *Standen en Landen. Nieuwsbrief*, 2 (1992), p. 6-19 en IDEM & M. Oosterbosch, 'Vergeeten handschriften. II. Van 1304 tot 1477: Jozef van Praet en de Brugse privileges' in: W. VERBEKE (ed.), *Serta devota in memoriam Guillelmi Lourdaux, Pars posterior: Cultura mediaevalis*, Leuven, 1995, p. 268-284; WARNKOENIG & GHELDOLF, *Histoire de Flandre*, dl. IV, p. 337: art. 66 (§18 van deel B van de 'Grote Keure van 1304': 'Voort so welke tijt dat een scepen sterft dat scepenen ghemeenlike macht hebben, eenen andren te kiesene, bin darden daghe, naer dat hie sal sijn, es hie ambachtre, onder dambochters, es hie poortre, onder die poorters').

24 Zie hiervoor de publicaties van DUMOLYN en VANHAVERBEKE in noot 2.

25 Door VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 407 geïdentificeerd als poorter, maar door De Meester ook als hostelier aangetroffen in de bronnen.

26 Door MERTENS, *De verdeling*, k. 458 geïdentificeerd als poorter, maar door De Meester ook als hostelier aangetroffen in de bronnen.

van der Beurze²⁷, ook als hosteliers actief waren. Het was dus niet mogelijk om bij een aantal schepenen een concreet onderscheid te maken of zij de ambachten of de poortერიj vertegenwoordigden. Deze schepenen werden bij het verwerken van de gevonden gegevens voornamelijk bij de poortერიj gerekend, zodat de resultaten van de poortერიj misschien telkens lichtjes worden overschat. Uit onze gegevens bleek ook dat er in sommige jaren meerdere schepenen zetelden die zowel als hostelier als poorter aangeduid konden worden. Zo zien we bijv. in het schepenjaar 1358-1359 de schepen Boudewijn de Vos, die als hostelier geïdentificeerd kan worden, maar ook Jacob Metteneye, Jan Heldebolle en Willem van Bouchout zetelden in dat jaar. Zij kunnen alle drie zowel als poorter of als hostelier worden aangeduid. Hieruit kunnen we dus opmaken dat, als er zoiets aanwezig was als een 4-9-verdeling en er dus ook maar één hostelier of makelaar per jaar mocht zetelen, enkele van deze schepenen mogelijk zetelden als vertegenwoordiger van de poortერიj, maar tegelijk ook konden behoren tot het makelaarsambacht, maar dan als hosteliers, de groep die binnen deze corporatie een interne elite vormde. Tijdens de periode 1304-1328 stonden de ambachten wel nog zeer sterk en had de graaf weinig inbreng in de samenstelling van de schepenbank²⁸. De volgende eeuwen zou de sociaal-politieke strijd in Brugge gekenmerkt blijven door een combinatie van enerzijds socio-economische 'klassenstrijd' - waarbij de ambachtlieden tegenover de commerciële elite stonden maar zelf ook verdeeld waren tussen rijkere en armere ambachten en ambachtlieden - en anderzijds twisten tussen verschillende elitaire facties als gevolg van onvrede over de machtsverhoudingen in de stad en daarmee gepaard gaande, het stedelijke economische en financiële meerproduct²⁹. Facties uit de hogere burgerij die uitgesloten bleven van politieke macht of specifieke economische belangen te verdedigen hadden, probeerden

27 Door VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 407 geïdentificeerd als poorter, maar door De Meester ook als hostelier aangetroffen in de bronnen.

28 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 272-275.

29 J. BRAEKEVELT, F. BUYLAERT, J. DUMOLYN & J. HAEMERS, 'The Politics of Factional Conflict in Late Medieval Flanders', in: *Historical Research*, 85 (2012), p. 11; zie ook T. A. BOOGAART, *An Ethnogeography of Late Medieval Bruges. Evolution of the Corporate Milieu 1280-1349*, Lewiston, 2004, p. 222, 224-250.

op verschillende manieren de 'volksklasse' van ambachtslieden - in de bronnen meestal het 'gemeen' genoemd - aan hun kant te krijgen. De strijd om de politieke macht in de stad werd dus gedetermineerd door enerzijds de 'verticale' loyauiteiten van de verschillende facties - steeds bestaande uit een kern van familie en vrienden en een groep aanhangers die aan hen waren gebonden via relaties van patronage en cliëntelisme - en anderzijds de 'horizontale' solidariteit binnen de sociale groepen zelf³⁰.

CONFLICTEN EN TEGENSTELLINGEN NA 1302

Er kwamen snel barsten in het verenigd front van aanhangers van de grafelijke partij in Brugge. Rijkere ambachten zoals de make-laars, beenhouwers en visverkopers gingen zich al vanaf 1309 distantiëren van de armere handwerkers en in de eerste plaats van de radicalere textielambachten die steeds het voortouw namen in de strijd voor de corporatieve macht over de stad. Sinds het tweede decennium van de 14de eeuw bekoelden ook de relaties tussen de grafelijke dynastie en de ambachtslieden steeds meer. De Franse koning en graaf Robrecht van Béthune zetten hun vijandelijkheid voort, maar de stedelingen betaalden daarvoor een zware economische en financiële tol. Zeker Brugge had omwille van haar internationale marktfunctie sterk behoefte aan een veilig en zeker handelsklimaat en kon de gevolgen van de 14de-eeuwse feodale oorlogen missen als kiespijn. Intussen waren de Leliaarts teruggekeerd naar Brugge, hadden ze op last van de Franse koning hun bezittingen teruggekregen die na 1302 in beslag waren genomen, en wonnen ze opnieuw aan politiek belang³¹.

30 Zie voor deze mechanismen: BRAEKEVELT, BUYLAERT, DUMOLYN & HAEMERS, 'The Politics'.

31 Deze periode wordt het meest systematisch beschreven in Verbruggen, *Vlaanderens vrijheidsoorlog*, en de beste contemporaine bron is de kroniek van een anonieme Gentse minderbroeder die bekend staat onder de naam *Annales Gandenses*: zie aldaar over deze eerste spanningen tussen de ambachten onderling: H. JOHNSTONE (ed.), *Annals of Ghent, Translated from the Latin with Introduction and Notes*, Londen, 1951, p. 95 (Engelse vertaling van de tekst waarbij de linkerpagina het origineel weergeeft, gebaseerd op de toonaangevende uitgave van F. FUNCK-BRENTANO (ed.), *Annales Gandenses*, Parijs, 1896); en zie verder voor dit tijdvak: J. SABBE, 'De opstand van Brugge tegen graaf Robrecht van Bethune en zijn zoon Robrecht van Kassel in 1321-1322. Het laatste politieke optreden van de volksleiders

Op 23 maart en 24 april 1309 leidden Pieter de Coninck en Jan Heme, een voller die een vooraanstaande rol had gespeeld in 1302, een groep ambachtslieden die protesteerden tegen de uitvoering van het voor Brugge zo nadelige verdrag van Athis-sur-Orge van 1305. Met hun gildebaniëren ontplooid keerden ze zich tegen de nieuwe alliantie van de poorters, de makelaars, de beenhouwers en de visverkopers³². Tussen 1310 en 1320 begon de oude commerciële elite, intussen aangevuld met deze nieuwe rijken die in 1302 nog de kant van de grafelijke partij hadden gekozen, met de steun van graaf Robrecht, de macht van de ambachten systematisch in te perken. In 1316 behoorde één op vier van de Brugse schepenen alweer tot de 5% die het meeste belastingen betaalden³³. De spanningen verscherpten verder en na een eerste conflict in 1318 brak in 1321-1322 een open conflict met de graaf en diens zoon Robrecht van Kassel uit. De scheidingslijnen te Brugge doorsneden de sociaal-politieke tegenstellingen. Jan Breydel, en met hem een deel van de textielarbeiders, stonden nu zelfs tegenover voormalig volksleider Pieter De Coninck en een ander deel van de wevers, vollers, scheerders en kleine ambachten, een coalitie die waarschijnlijk uit persoonlijke loyaliteit tegenover het huis van de Dampierres zijn graaf toch bleef steunen³⁴.

Het was nu voorgoed afgelopen met de samenwerking tussen de ambachtslieden en de grafelijke familie, die in 1302 - *'bien étonnés de se trouver ensemble'* - tegen de koopliedenklasse hadden gestreden. Enerzijds kwam het voor de hand liggende conflict tussen rijken en armen opnieuw aan de oppervlakte, maar anderzijds

Pieter de Coninc en Jan Breidel', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 107 (1970), p. 217-249; ook IDEM, *Vlaanderen in opstand 1323-1328: Nikolaas Zannekin, Zeger Janszone en Willem de Deken*, Brugge, 1992 begint met nuttige beschouwingen over de periode vòòr 1323.

32 B. SCHOTTE, 'Beroering in Brugge en de moorden op Michiel van Lo en Pieter uten Sacke, 1309', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 144 (2007), p. 5-27 werpt nieuw licht op deze verwarrende periode.

33 R. VAN UYTVEN, 'Plutokratie in de "oude democratieën der Nederlanden". Cijfers en beschouwingen omtrent de korporatieve organisatie en de sociale structuur der gemeenten in de late middeleeuwen', in: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 17 (1962), p. 390-392.

34 VERBRUGGEN, *Geweld*, p. 32-40.

bleven bepaalde elite families toch duidelijk nog de volksklassen steunen tegen de Leliaarts, de graaf en de koning. Bovendien tonen de gebeurtenissen van 1321-1322 aan dat de politieke scheidingslijn zelfs dwars door de textielambachten kon lopen. Intussen waren immers ook de verhoudingen tussen de grafelijke dynastie en het Franse koningshuis drastisch gewijzigd. Net nadat hij het graafschap Vlaanderen van zijn grootvader geërfd had in 1322, bevond de nieuwe graaf Lodewijk van Nevers zich in een zeer zwakke positie. Zo werd zijn regering betwist door zijn oom Robert van Kassel en zijn zussen die het recht op de erfenis van Robert van Bethune opeisten. De graaf zocht bijgevolg steun bij de Franse koning, Lodewijk, die uit de bronnen als een op internationaal vlak weinig krachtdadige maar tegenover zijn onderdanen wel zeer autoritaire politicus naar voor lijkt te komen, werd op die manier gereduceerd tot een marionet van de Franse koning. De sociale en politieke tegenstellingen in Brugge en in Vlaanderen in het algemeen waren nu dus grondig verschillend dan vlak na de overwinning van 1302 het geval was geweest³⁵.

De graaf, die waarschijnlijk de grote politieke rol die Filips van Chieti na 1302 met instemming van de rest van zijn familie onder druk van de omstandigheden aan de Vlaamse ambachten had toegekend wilde verzwakken, had blijkbaar nieuwe regels ingevoerd voor de verkiezingen van de stadsmagistraat. Deze regels zijn echter niet bewaard, maar er wordt enkel op gealludeerd in een charter van 9 april 1324. De datum van de wetsvernieuwing was in 1322 blijkbaar gewijzigd naar 11 oktober en het bleek dat een college van acht kiesmannen moest worden aangesteld waarvan de helft resp. door de stad en door de graaf zou worden verkozen. Deze kiesmannen zouden vervolgens de burgemeesters, schepenen, raadslieden en trossiers aanstellen. Uit deze oorkonde blijkt dat de graaf zich wel het ultieme recht voorbehield om alle op die manier voorgedragen stadsbestuurders te benoemen. Als hij daar echter niet in zou slagen binnen de acht dagen na - de nu blijkbaar opnieuw gewijzigde - datum van 2 februari, zouden de

35 Voor de algemene context zie SABBE, 'De opstand van Brugge'.

uittredende schepenen deze benoemingsprocedure zelf mogen voltrekken³⁶. Het lijkt er echter sterk op dat de bepalingen van dit charter - die als een toegeving kunnen worden beschouwd na protest van de Bruggelingen - nooit effectief in werking zijn getreden, want intussen was de stad al volop verwickeld in de Kust-Vlaamse opstand³⁷. Wat bij dit alles niet duidelijk wordt, is of de vier kiesmannen aangesteld door de stad zelf dan misschien de negen vertegenwoordigers uit de ambachten moesten benoemen en de grafelijke kiesmannen die uit de poorterie, zoals de stedelijke versie van de keure van 1304 lijkt te suggereren. In elk geval kunnen we concluderen dat tijdens de eerste decennia na 1302 de precieze procedure voor de aanstelling van de stadsbestuurders nog allerminst een uitgemaakte zaak was en een spelbal bleef tussen de aanspraken van zowel de poorterie, het gemeen als de centrale autoriteit van de graaf.

Deze grootschalige revolte die tussen 1323-1328 niet alleen de boeren van de kasselrijen van Westelijk Vlaanderen mobiliseerde maar ook de stedelijke bevolking van onder meer Brugge, Ieper, Kortrijk en Geraardsbergen, werd al in detail bestudeerd maar door het (waarschijnlijk niet toevallig) verloren gaan van de Brugse stadsrekeningen voor deze jaren blijft de interne Brugse politieke situatie jammer genoeg vrij onduidelijk. De opstand was op het platteland begonnen als een reactie van de kleine en middelgrote boeren tegen de toegenomen vorstelijke belastingen en de heffingen en misbruiken van de lokale heren. Intussen was ook in Brugge zelf het al bestaande ongenoegen nog toegenomen tegenover Jan van Namen, oudoom van Lodewijk van Nevers, die als heer van Sluis en waterbaljuw van het Zwin een bedreiging vormde voor de Brugse handel en zijn eigen stad als concurrent opwierp om de buitenlandse handelaars te ontvangen. Op 1 au-

36 SABBE, *Vlaanderen in opstand*, p. 26; VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 163-164; Th. DE LIMBURG-STIRUM, *Codex Diplomaticus Flandriae*, Bruges, 1889, p. 365-366 (met een foutieve datering van 6 april 1323, gecorrigeerd door Van den Auweele).

37 H. PIRENNE, *Le soulèvement de la Flandre Maritime de 1323-1328*, Brussel, 1900, p. 1-33; SABBE, *Vlaanderen in opstand*; en W.H. TE BRAKE, *A Plague of Insurrection: Popular Politics and Peasant Revolt in Flanders, 1323-1328*, Philadelphia, 1993 die meer de nadruk legt op het rurale karakter van de revolte.

gustus 1323 brandde de Brugse stadsmilitie haar voorhaven dan ook volledig plat om duidelijk te maken dat de commune een dergelijke situatie nooit zou accepteren. Na de aanstelling van een pro-grafelijke schepensbank op 2 februari van het jaar 1324 brak er op 21 februari tenslotte ook te Brugge een open opstand uit. Willem de Deken, een makelaar van vrij welgestelde maar niet overdreven rijke komaf, werd burgemeester van de commune en leidde nu een rebelse coalitie die verschillende sociale groepen verenigde maar wel de textielarbeiders als ruggengraat had³⁸.

Brugge nam vanaf dat moment dus de leiding van de Kust-Vlaamse opstand over, maar na vele peripetieën - waarbij de graaf in 1325 zelfs gevangen werd genomen te Kortrijk en zes maanden in Brugge werd opgesloten - werden de rebellen uiteindelijk op 23 augustus 1328 te Kassel verslagen. De stad moest 500 gijzelaars naar Parijs zenden, onder wie vele textielarbeiders, een aantal veteranen van de opstand van 1302 en de daaropvolgende conflicten, maar ook bepaalde rijke burgers die tot het volksgezinde bewind hadden behoord. Rebellenleider Willem de Deken werd in Parijs geëxecuteerd. Naast de boete die de stad kreeg opgelegd werden ook de voorrechten van de stad grondig ondermijnd door de uitvaardiging van het zogenaamde 'Slechte Privilege' van 1329. De graaf kon nu opnieuw volledig het stadsbestuur aanstellen en vele overwinningen van 1304 werden teruggeschroefd. De ambachten konden onder meer niet langer hun eigen dekens en vinders verkiezen, maar zouden voortaan geleid worden door een *maenne* aangesteld door het stadsbestuur³⁹. Zoals we verderop in detail zullen behandelen, was de strijd in 1329 echter nog niet beslecht. Tussen 1338 en 1348 werd Brugge meegesleurd in de pro-Engelse politiek en het algemene verzet tegen de graaf waarbij de Gentse hoofdman Jacob van Artevelde het voortouw had genomen. In

38 A. VANDEWALLE, 'Willem de Deken (+1328): volksleider en makelaar', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 115 (1978), p. 207-211; SABBE, *Vlaanderen in opstand*, p. 132; TE BRAKE, *A Plague*, p. 79-80.

39 SABBE, *Vlaanderen in opstand*, p. 132; TE BRAKE, *A Plague*, p. 79-80; het privilege werd, vergezeld van uitvoerig commentaar, het best uitgegeven door J. VAN ROMPAEY, 'De Brugse Keure van 1329 en de aanvullende privileges', in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Oude Wetten en Verordeningen*, 21 (1965), p. 35-105.

1348 onderwierp de stad zich terug aan de nieuwe graaf Lodewijk van Male, maar tussen 1359 en 1361 was Brugge alweer het strijdtoneel van ernstige sociaal-politieke conflicten.

VRAAGSTELLING: DE SCHEPENBANK TUSSEN 1328 EN 1361

Het is die politieke dynamiek van deze periode tussen 1329 en 1361 die we in de volgende bladzijden nader willen beschouwen, in de eerste plaats omdat de Brugse geschiedschrijvers die ons voorgegaan zijn deze decennia nog onvoldoende hebben belicht, maar ook omdat dit tijdvak van groot belang is geweest voor de vestiging van wat we een 'corporatief politiek systeem' kunnen noemen: een visie op de stedelijke politiek en een praktijk om deze te bedrijven waarin de stad als een lichaam wordt beschouwd en waarin alle delen (of 'leden') als het ware 'organisch' en in evenwicht met elkaar voor het algemeen welzijn moeten zorgen⁴⁰. Op het einde van de door ons bestudeerde periode - daar wezen Van den Auweele, Mertens en Vandewalle al eerder op - kwam er in Brugge immers een nieuw soort institutioneel evenwicht tot stand dat, zij het met veel vallen en opstaan, een blijvende invloed zou hebben. De met tussenpozen door de commerciële elite gecontesteerde aanspraak van de ambachtslieden op vertegenwoordiging in het stadsbestuur zou zich geleidelijk ontwikkelen tot het systeem van de 'Negen Leden' van Brugge, waarbij de poorterij het eerste lid van de stad vormde en alle ambachten onder één van de acht overige werden gegroepeerd, bijv. de vier textielambachten samen of alle ambachten uit de bouw- of confectiesector⁴¹. De term 'Negen Leden' werd slechts voor het eerst expliciet geformuleerd in het privilege dat Brugge in 1477 afdwong van Maria van Bourgondië maar ten laatste in 1338 was zich al een min of meer vaste volgorde aan het ontwikkelen waarin de ambachten werden opgetekend voor militaire, politieke en fiscale doeleinden. Er kan zeker worden vastgesteld dat er al bepaalde verdelingsmechanis-

40 Zie hiervoor J. DUMOLYN, 'Political Guilds and Guild Politics in Fourteenth-Century Flanders', in: IDEM, J. HAEMERS, H.R. OLIVA HERRER & V. CHALLET (eds.), *The Voices of the People in Late Medieval Europe. Communication and Popular Politics*, Turnhout, 2014, p. 15-48.

41 MERTENS, 'De verdeling', k. 464; IDEM, 'Brugge en Gent'.

men functioneerden die de ambachten onderling gebruikten om te bepalen wie in welk jaar een vertegenwoordiger zou leveren voor de schepenbank of de raadslieden. Het is dus duidelijk dat de facto de Leden zich al langer hadden ontwikkeld vóór 1477, hoewel het in de huidige stand van het onderzoek een open vraag blijft in welke fasen dit precies gebeurde⁴².

Zo komen we dus tot de eigenlijke vraagstelling van deze bijdrage. Hoe weerspiegelde zich deze voortdurende sociaal-politieke strijd tussen sociale klassen, beroepsgroepen en elite geslachten en facties te Brugge in de samenstelling van het stadsbestuur? Een eerdere discussie over de sociale samenstelling van de magistraat tussen Mertens en Van den Auweele kon niet echt tot verregaande conclusies leiden omdat op dat moment nog een te beperkt aantal schepenvaren in slechts één specifieke periode waren geanalyseerd⁴³. Mertens vond de 4-9 verhouding tussen poorters en ambachten inderdaad terug in de schepenbanken van de ambtsjaren 1369-1370 en 1370-1371. Dat werd ook door Van den Auweele bevestigd al wees die laatste erop dat de vaste rangorde waarbij bepaalde zetels naar bepaalde ambachten zouden gaan die Mertens had voorgesteld niet klopte⁴⁴. De onderzochte jaren weerspiegelen echter de meer stabiele periode na 1361 zodat de vraag moet worden gesteld in welke mate de 4-9-verdeelsleutel (waarvan het wettelijke bestaan, zoals we al zagen, op zich al voor discussie vatbaar is vanwege de problematische teksttraditie van het charter van 1304) tijdens de periode 1304-1361 effectief is blijven functioneren.

42 VANDEWALLE, 'De Brugse stadsmagistraat', p. 233-235 en de daar aangehaalde documenten; J.F. VERBRUGGEN (ed.), *Het gemeenteleger van Brugge van 1338 tot 1340, en de namen van de weerbare mannen*, Brussel, 1962. In feite zou enkel een exhaustief onderzoek van de stadsrekeningen en de registers van wetsvernieuwingen tussen ca. 1338 en 1477 naar mogelijke vermeldingen van de termen 'leden' of hun 'zwaardekens' hierover uitsluitel kunnen bieden, een onderzoek dat qua arbeidsintensiviteit de opzet van dit artikel oversteeg, maar waarop we nog willen terugkomen. Vooralsnog blijft dus de stelling van Vandewalle gelden dat de term 'Negen Leden' pas in de 15de eeuw opduikt. In 1436 worden de ambachten al echter in exact dezelfde volgorde opgesomd als in 1477, maar zonder dat er expliciet sprake is van de Negen Leden, zie GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire*, dl. V, p. 161. In 1464 is er wel sprake van de 'zwaardekens', de dekens van het belangrijkste ambacht van elk van deze Leden die aan het hoofd van elk Lid stonden: *ibid.*, p. 442.

43 VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 397-400.

44 MERTENS, 'De verdeling', p. 459-464; VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank* p. 402.

Voor latere periodes kwamen Vanhaverbeke, Dumolyn en Mattheus immers tot de vaststelling dat voor resp. de intervallen 1375-1407, 1432-1436 en 1437-1477 de vertegenwoordiging van de ambachtslieden zeer beperkt bleef en doorgaans zeker niet het getal van negen schepenen en raden bereikte⁴⁵. De enkele vroege jaren die Vanhaverbeke nog meenam in haar onderzoek niet te na gesproken bevinden we ons dan echter al in de Bourgondische periode, toen de ambachten al een groot stuk van hun macht hadden verloren in vergelijking met het tijdvak van de 14de-eeuwse Dampierres. Tussen 1384 en 1407 zouden de ambachten zelfs politiek en militair volledig worden uitgeschakeld en ook de mislukte opstand van 1436-1438 verzwakte hun macht opnieuw structureel. Daarom juist hadden de opstandelingen van 1477 geprofiiteerd van de zwakke positie van gravin Marië van Bourgondië om de verdeelsleutel van de Negen Leden terug te eisen als een soort terugkeer naar het ideaal van 1304⁴⁶.

Het onderzoek naar de sociale samenstelling van de schepenbank - voor de periode vóór 1363 is het jammer genoeg niet haalbaar om ook voor elk ambtsjaar lijsten van de raad op te stellen - is dus een noodzakelijke stap in elk onderzoek naar de politieke dynamiek in het middeleeuwse Brugge. De prosopografische methode is het meest geschikt om het inzicht in die dynamiek te verscherpen. De methode is eenvoudig maar arbeidsintensief. Eerst moeten alle protagonisten - leden van het stadsbestuur, van ambachten etc. - worden geïdentificeerd. Vervolgens kunnen biografische elementen zoals de sociale oorsprong, economische posities, politieke ambten, vrome stichtingen en netwerkrelaties aan de leden van de onderzoekspopulatie worden toegeschreven. Deze informatie kan

45 DUMOLYN, De Brugse opstand, p. 119-120; VANHAVERBEKE, 'Het Brugse stadsbestuur'; het onderzoek van A. MATTHEUS, *Prosopografie van het Brugse stadsbestuur, 1467-1477*, onuitgegeven verhandeling tot het behalen van de graad van master in de geschiedenis, UGent, 2011 bevestigde de conclusies van Dumolyn en Vanhaverbeke ook voor de periode onder Karel de Stoute.

46 Voor de laat 14de- en vroeg 15de-eeuwse politieke ontwikkelingen, zie DUMOLYN, *De Brugse opstand*. Voor het eind van de eeuw, zie HAEMERS, *For the Common Good*. Deze geleerde collega uit de Katholieke Universiteit Leuven heeft ook een studie ter perse die de titel zal dragen *De Vlaamse opstand. Geweld, factiestrijd en politieke conflicten in Gent, Brugge en leper (1482-1488)*.

dan kwantitatief worden bestudeerd, maar ook zorgvuldig worden gecombineerd met alle politiek-chronologische gegevens die voorhanden zijn. Zo kan men nagaan uit welke hoek de stedelijke politieke actoren kwamen die men onder meer in de stadsrekeningen aantreft en hoe ze zich precies tot elkaar verhielden. Vaak laat het 14de-eeuwse Vlaamse bronnenmateriaal nog niet toe om een niveau van sociaalhistorische verfijning in de analyse te krijgen waar men voor de 15de eeuw wel in kan slagen. Voor de periode die we hier bestuderen zijn bijv. nog geen registers van wetsvernieuwingen voorhanden, laat staan wezengoederen, ledenlijsten van ambachten, broederschappen of schuttersgilden of schepenregisters.

Prosopografische toeschrijvingen gebeurden dan ook voornamelijk op basis van oorkondenmateriaal, de stadsrekeningen en het militaire 'register van herevaerden'⁴⁷ (dat van cruciaal belang was om de ambachtlieden te identificeren). Bovendien zijn de (relatief schaarse) verhalende bronnen voor deze periode zeer weinig informatief over de Vlaamse interne stedelijke politiek. De kronieken van Jehan le Bel en zijn navolger Froissart en het amalgaam van historiografische teksten dat Kervyn de Lettenhove uitgaf onder de benaming *Istore et chroniques de Flandre* vermelden af en toe wel wat in Brugge gebeurt maar allerminst op betrouwbare wijze of met een al te scherpe zin voor chronologie. Hun waarde is eigenlijk verwaarloosbaar voor deze studie. En wat de Vlaamse kronieken betreft: de *Flandria Generosa C* (en haar latere Middelnederlandse vertalingen) blijven ook bijzonder stil over de Brugse interne politiek in de periode tussen de Kust-Vlaamse opstand (1323-1328) en de Gentse oorlog (1379-1385). Enkel de kroniek van Gilles li Muisit, die relatief betrouwbaar en precies is, heeft het af en toe over verwickelingen in de Vlaamse stedelijke politiek en verwijst in die context ook wel eens naar Brugge. En ten slotte is er de *Rijmkroniek van Vlaanderen* die ook enige inlichtingen verschaft over de politieke situatie tijdens de 14de eeuw⁴⁸.

47 Uitgegeven door VERBRUGGEN, *Het gemeenteleger*.

48 J. VIARD & E. DEPRESZ (eds.), *Chronique de Jean le Bel*, Parijs, 1904; J. KERVYN DE LETTENHOVE (ed.), *Chroniques de Froissart: publiées avec les variantes des divers manuscrits*, Brussel, 1867-1877, voornamelijk dln. III en IV; IDEM (ed.), *Istore et cro-*

In elk geval, gebruik makend van bronnenmateriaal uit vooral het Brugse stadsarchief, legden we een prosopografische databank aan, gebaseerd op de schepenlijst die Van den Auweele opstelde, waarbij de ambtsjaren tussen 1328 en 1361 werden weerhouden, gemotiveerd door de politieke evoluties tussen deze twee termi-
ni⁴⁹. De conclusies die hier volgen moeten mogelijk genuanceerd worden door het onvermijdelijke probleem van de homoniemen en het gebrek aan bronnen voor wat vooral de sociale groepen onder de elite betreft. Zeker voor de ambachtslieden stelt zich het probleem van het ontdebelen van de homoniemen nog scherper, en bovendien konden we een aantal schepenen niet in een bepaalde groep indelen. Bovendien wezen we al op de grijze zone tussen poorters en makelaars/hosteliers⁵⁰. Toch maken we ons sterk dat de onderzoekspopulatie groot genoeg is om deze foutenmarge mee te nemen. De hoofdlijnen van ons betoog zullen dan ook niet in gevaar worden gebracht door mogelijke toekomstige feitelijke correcties over deze of gene schepen van Brugge, maar verder onderzoek over deze periode is zeker nog mogelijk en wenselijk.

niques de Flandres, d'après les textes de divers manuscrits, Brussel, 1879-1880, 2 dln.; J. DE SMET (ed.), 'Chronicon Comitum Flandrensium', in: Recueil des chroniques de Flandre, Brussel, 1837, vol. I, p. 19-257; H. LEMAITRE (ed.), *Chronique et annales de Gilles le Muisit, abbé de Saint-Martin de Tournai (1272-1352)*, Parijs, 1906; J.J. DE SMET (ed.), 'Rijmkroniek van Vlaanderen', in: Recueil des chroniques de Flandre, Brussel, 1865, vol. III, p. 591-696. Voor een kritische bespreking van alle relevante narratieve bronnen uit dit tijdvak, zie H.S. LUCAS, 'The Sources and Literature on Jacob van Artevelde', in: *Speculum*, 8 (1933), p. 125-149.

- 49 De volledige prosopografische gegevens, alfabetisch en per ambtsjaar, inclusief uiteraard alle verwijzingen naar de bronnen zijn te overvloedig om hier in extenso weer te geven en kunnen geraadpleegd worden in M. LENOIR, *De politieke verhoudingen in Brugge tussen 1328 en 1361. Een woelige periode in de Brugse geschiedenis*, onuitgegeven master scriptie UGent, 2013. Het opnemen van de 'raadslieden' in het prosopografische onderzoek bleek niet mogelijk door de onvolledigheid van de lijsten waarover we voor deze 'tweede bank' van het Brugse stadsbestuur beschikken, waardoor de kwantitatieve resultaten een te grote vervorming zouden hebben.
- 50 Een (sterk onvolledige) lijst van 14de-eeuwse hosteliers wordt verschaft door A. GREVE, *Hansische Kaufleute, Hosteliers und Herbergen im Brügge des 14. Und 15. Jahrhunderts*, Frankfurt-am-Main, 2012. De gegevens verzameld door Lenoir werden hiermee aangevuld en verder ook gecorrigeerd aan de hand van lijsten van hosteliers die Toon De Meester opstelde uit de meest diverse bronnen en die hij ons vriendelijk ter beschikking stelde, maar die bij de huidige stand van zaken geen exhaustief karakter hebben.

Concreet gingen we in de Brugse stadsrekeningen en relevante oorkonden op zoek naar sociaalbiografisch materiaal betreffende de verschillende schepenen. Maar ook het prosopografische werk dat onder meer van Van den Auweele, Mertens en Vanhaverbeke al hadden verricht waren van groot belang bij het bepalen van de sociale achtergrond van de schepenen. Op basis van dit verzamelde materiaal konden we dan voor de meeste schepenen hun beroep en dus sociale klasse bepalen. Soms bleek dit echter niet te lukken daar aan sommige schepenen, onder invloed van de vele homonimen in deze periode, meerdere beroepen of sociale gelaagdheden gekoppeld konden worden. Of soms vonden we totaal geen informatie voor bepaalde schepenen. In deze twee gevallen wordt hun sociale achtergrond dan aangeduid met de term 'onzeker'.

1328-1338: VAN DE NEDERLAAG BIJ KASSEL TOT HET BEGIN VAN HET ARTEVELDEREGIME

Zoals we zagen werd het opstandige Brugge na de slag bij Kassel zwaar bestraft, maar daarna lijkt zich een periode van een zekere normalisering te hebben voorgedaan. De oorkonden bewaard in het Brugse stadsarchief en de regestenlijst van de grafelijke kanselarij van Lodewijk van Nevers geven voor de jaren 1329-1337, ondanks de zware belastingsdruk waaronder de Vlamingen gebukt gingen (inclusief het afbetalen van de boetes die in 1328 aan de opstandige steden en kasselrijen waren opgelegd), een beeld van een vrij rustige politieke situatie in de stad, zonder al teveel ophefmakende gebeurtenissen. Graaf Lodewijk, wiens autoriteit nog steeds fundamenteel zwak was, zal de zaken niet op de spits hebben willen drijven ten opzichte van zijn Brugse onderdanen. Het was immers verstandiger hen en hun kapitaal in de toekomst weer achter zich te kunnen scharen. Na enkele jaren volgden maatregelen die de repressie van na 1323-1328 moesten verzachten zoals kwijtscheldingen van delen van de boete die in 1328 was opgelegd en het niet laten uitvoeren van het door de Franse koning opgelegde bevel om de Brugse stadsversterkingen te slopen. De graaf raakte intussen nog in de problemen door de groeiende spanningen tussen Engeland en Frankrijk aan de vooravond van de Honderdjarige oorlog. Hij zat geklemd tussen zijn vazallitische

loyauteit en de economische belangen van zijn stedelijke onderdanen die afhankelijk waren van de Engelse wolimport en moet zich uiteraard hebben gerealiseerd dat dit tot nieuwe opstanden zou kunnen leiden⁵¹. Die spreidstand werd op langere termijn echter onhoudbaar. In 1336 liet Lodewijk alle Engelse kooplieden in Vlaanderen arresteren, toen oorlog tussen Engeland en Frankrijk dreigde. De Engelsen reageerden op 12 augustus 1336 met een verbod op wolexport naar het graafschap⁵².

Na de mislukte militaire operatie tegen de Engelse invallers in Cadzand, waar Gent en Brugge op vraag van de graaf hun stadsmilities mee naartoe hadden gezonden, moet het enthousiasme van de stedelingen om nog verder mee te gaan in de oorlogsverrichtingen aan Franse zijde snel geslonken zijn⁵³. Eind januari 1337 dreigde als gevolg van de zware economische crisis blijkbaar een oproer in Brugge, aangezien de *scerewetters*, het stedelijke politiekorps, moesten worden ingezet om rellen te voorkomen⁵⁴. Steeds meer verenigden zich zowel textielarbeiders als kooplieden rond de eis dat Vlaanderen neutraal zou blijven in het Engels-Franse conflict. Op 3 januari 1338 kwam dan het regime van de vijf hoofdmannen, onder wie Jacob van Artevelde, aan de macht in Gent, waar nog een groter deel van de bevolking in de lakenindustrie afhankelijk

- 51 VAN ROMPAEY, 'De Brugse keure'; M. VANDERMAESEN, *De besluitvorming in het graafschap Vlaanderen tijdens de veertiende eeuw. Bijdrage tot een politieke sociologie van de Raad en van de raadsheren achter de figuur van Lodewijk II van Nevers (1322-1346)*, Brussel, 1999, dl. II, p. 74, 124 en *passim*; A. SCHOUTEET, *Stadsarchief van Brugge. Regesten op de oorkonden. 2: 1301-1339*, Brugge, 1978, *passim*; en voor de algemene context M. VANDERMAESEN, 'Vlaanderen en Henegouwen 1244-1384', in: D.P. BLOK, W. PREVENIER, D.J. ROORDA e.a. (eds.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 2, Haarlem, 1982, p. 424-423. Voor de ontwikkeling van een Engelsgezinde partij onder de Vlaamse stedelijke sociale groepen, zie M. HAEGEMAN, *De anglofilie in het graafschap Vlaanderen*, Kortrijk, 1988.
- 52 D. NICHOLAS, *Town and Countryside. Social, Economic, and Political Tensions in Fourteenth-Century Flanders*, Brugge, 1971, p. 175; H. VAN WERVEKE, 'De Nederlanden tegenover Frankrijk, 1305-1346', in: J.A. VAN HOUTTE, J.F. NIERMEYER, J. PRESSER e.a. (eds.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Zeist, 1952, dl. III, p. 45.
- 53 VAN WERVEKE, 'De Nederlanden tegenover Frankrijk', p. 46.
- 54 P. ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig beleid van Jacob van Artevelde, 1338-1345. Een kritisch-historische studie*, Brussel, 1942, dl. I, p. 13; H.S. LUCAS, *The Low Countries and the Hundred Years' War (1326-1347)*, Ann Arbor, 1929, p. 202.

was dan in Brugge⁵⁵. In Gent was op 3 januari 1338, als gevolg van economische en sociale onrust, immers een tijdelijk bewind van vijf hoofdmannen aangesteld⁵⁶. De graaf reageerde onmiddellijk met grote toegevingen aan Brugge in de hoop althans deze stad in zijn kamp te behouden. Op 6 januari 1338 kreeg Brugge een belangrijk in 1329 afgeschafte voorrecht terug waarbij de bezittingen van burgers niet door de graaf konden worden geconfisqueerd. Op 24 april werd het hele 'slecht privilege' van 1329 zelfs afgeschafte en de keure van 1304 in haar integraliteit hersteld⁵⁷. Op 25 april 1338 volgde dan een olop op de Brugse markt waarbij de vollers het voortouw namen. De aanwezige troepen van Lodewijk van Nevers werden naar Male verdreven en vanaf dat moment trotseerde Brugge opnieuw openlijk het gezag van de graaf en de Franse koning⁵⁸. Met de steun van het revolutionaire Gentse college van vijf hoofdmannen, met Jacob van Artevelde als voornaamste, slaagden de Bruggelingen erin om ook een revolutionair bewind in te stellen⁵⁹. In de loop van het voorjaar van 1338 verklaarden de twee andere grote Vlaamse steden, Brugge en Ieper, zich dus volledig solidair met de politiek van Gent⁶⁰. En opnieuw komt de macht in handen van een andere groep stadsbestuurders. Na het neerslaan van de Kustopstand van 1323-1228 was er uiteraard een wijziging van de Brugse stadsmagistraat doorgevoerd.

55 Naast de al in de hogere noten vermelde werken zijn de voornaamste referenties voor de politiek-chronologische geschiedenis van deze periode (waar wij slechts oppervlakkig kunnen op ingaan): LUCAS, *The Low Countries*; H. VAN WERVEKE, *Jacob van Artevelde*, Den Haag, 1982 en D. NICHOLAS, *The van Artevelde of Ghent: the Varieties of Vendetta and the Hero in History*, Leiden, 1988.

56 VAN WERVEKE, *Jacob van Artevelde*, p. 39; P. CARSON, *Jacob van Artevelde*, Leuven, 1996, p. 10.

57 GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coutumes*, dl. I, p. 405-409.

58 J. KERVYN DE LETTENHOVE, *Histoire de Flandre*, Brussel, 1847, vol. III, p. 198; KERVYN DE LETTENHOVE (ed.), *Istorie et Croniques de Flandres*, dl. I, p. 362, 612; P. ROGGHE, 'Simon de Mirabelle in Vlaanderen', in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 9 (1958), p. 31; het vermoedelijk eind 15de- of begin 16de-eeuwse relaas over deze feiten in het Hs. 437 van de Brugse Stadsbibliotheek - de enige versie van de *Excellente Cronike*-traditie die in detail over deze jaren bericht - werd uitgegeven door N. DE PAUW, 'Un texte inédit de la Chronique de Flandre concernant Artevelde', in: *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 82 (1913), p. 325-326 maar lijkt weinig feitelijk betrouwbaar wegens de chronologische afstand met de feiten.

59 VAN HOUTTE, *De geschiedenis*, p. 115.

60 VAN WERVEKE, *Jacob van Artevelde*, p. 40.

Zoals vermeld kwam de aanstelling van de stedelijke schepenbank opnieuw volledig in de handen van de graaf terecht⁶¹. De toegeving uit 1324 dat indien de graaf binnen de acht dagen geen nieuwe magistraat benoemd had, dit mocht gebeuren door de oude schepenbank, was nu ook geheel verdwenen. Ook mocht de graaf nu de zittende schepenen langer dan hun ambtsjaar in functie laten, wat ook vaak gebeurde⁶². In navolging van Van den Auweele was ook Vandewalle van mening dat er gedurende een periode van tien jaar geen vertegenwoordigers van de ambachten in de schepenbank aanwezig waren. Uit ons prosopografisch onderzoek blijkt dat dit grotendeels, maar niet volledig juist is⁶³.

Tijdens de eerste tien jaar na de nederlaag nabij Kassel behoorde de overgrote meerderheid van de schepenen inderdaad tot de poorterij. Voor het schepenjaar 1330-1331 - en hoewel overlappingen met hosteliers die eventueel ook het makelaarsambacht vertegenwoordigden steeds mogelijk zijn - blijken misschien zelfs alle schepenen te behoren tot de poorterij⁶⁴. De burgemeester voor dat jaar was de rijke koopman, leenman en vertrouweling van de graaf van Vlaanderen, Willem van der Stove. Deze reactionaire bestuurder zien we in de hierop volgende jaren zes keer opnieuw voorkomen. Het daaropvolgende schepenjaar werd opnieuw gedomineerd door de poorterij. We treffen voor dat jaar echter wel drie vertegenwoordigers van de ambachten aan: de verver Arnoud van Caprike en de vollers Michiel Crakebeen en Jan van Bassevelde⁶⁵. Mogelijk waren dit - zoals wel vaker het geval blijkt te zijn met stadsbestuurders uit de textielsector - eerder grote drapiers-ondernemers dan eigenlijke handwerklieden. Het daaropvolgende jaar merken we dan op dat weer twaalf leden van de poorterij in de schepenbank zetelden; van Jacob van

61 F. BLOCKMANS, 'De bestraffing van den opstand van Brugge en Westelijk-Vlaanderen in 1328', in: *Handelingen van het vijftiende Vlaams Philologencongres Gent, 29-31 Maart 1940*, s.l., 1940, p. 38-45; VAN ROMPAEY, 'De Brugse keure', p. 35-99.

62 VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, p. 114.

63 VANDEWALLE, 'De Brugse stadsmagistraat', p. 229; VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 406.

64 Jan de Pinkere was misschien ook ingeschreven in het weversambacht: VERBRUGGEN, *Het gemeenteleger*, p. 98; VANDEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 270-275.

65 Hij was mogelijk wel een vleeshouwer in de plaats van een voller.

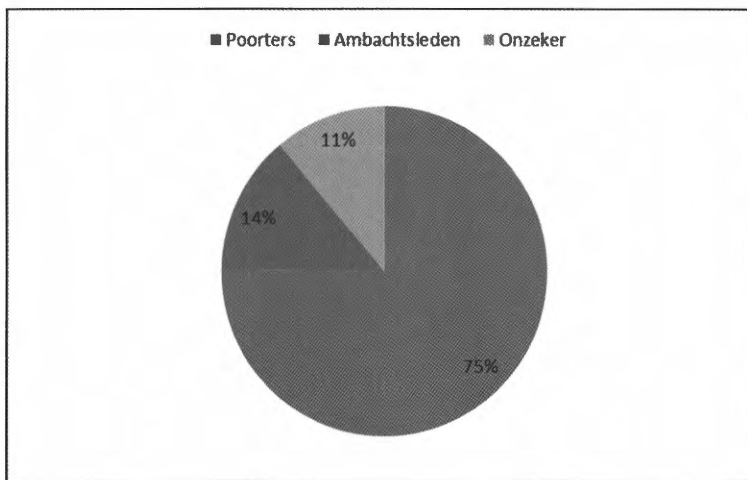
den Groenendyke blijft de sociale achtergrond onzeker. In het jaar 1333-1334 treffen we opnieuw twee vertegenwoordigers van de ambachten aan, zij het dezelfde als twee jaar voordien: Michiel Crakebeen en Arnoud van Caprike. Waren zij opgenomen omdat ze gematigde figuren waren of om de ambachten opnieuw wat te sussen? De overige schepenen waren wel allemaal poorters.

In het schepenjaar 1334-1335 wees ons onderzoek dan uit dat waarschijnlijk negen schepenen vertegenwoordigers waren van de poortery en dat drie schepenen tot de ambachten behoorden. Enkel de sociale achtergrond van Meus Gayen blijft ongekend. Vervolgens komt er opnieuw een jaar waarin tien poorters zetelden in de schepenbank. Daarnaast vinden we opnieuw Michiel Crakebeen en Arnoud van Caprike terug en zetelde nog één schepen, Lamsin Tolnare, waarover we niets met zekerheid kunnen zeggen. In het daaropvolgende jaar vonden we negen poorters terug, de volder Jan van Bassevelde fs. Jans, de wever Jan Christiaen fs. Jans en twee onbekenden: Pieter Roedolf en Lamsin Tolnare. In het rekenjaar 1337-1338 zetelden met zekerheid acht poorters en twee ambachtslieden. Over de overige drie schepenen kunnen we niets met zekerheid zeggen. De schepenbank van het volgende schepenjaar 1338-1339 werd door de aanhangers van Jacob van Artevelde afgezet en vervangen door een 'revolutionaire' schepenbank. In deze afgezette schepenbank zetelden twee vertegenwoordigers van de ambachten: de wever of molenaar Gillis van Hansebeke en de volder Michiel Crakebeen.

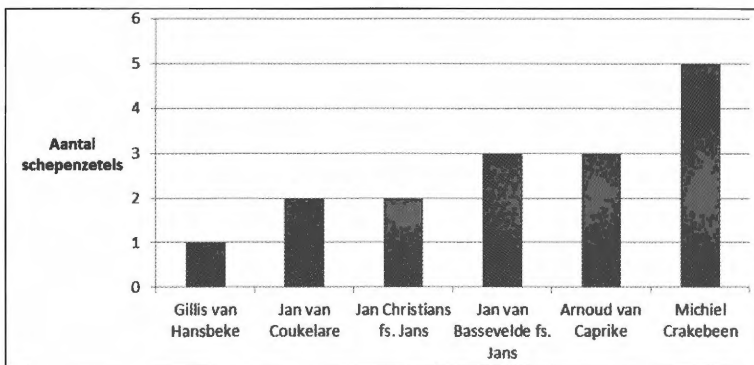
Tijdens hetzelfde tijdsinterval constateren we dat in totaal 88 van de 117 zetels van de stedelijke schepenbank of 75% naar de poortery gingen. Daarnaast werden 16 schepenzetels (14%) bezet door een vertegenwoordiger van de ambachten en blijft de sociale positie van 13 vertegenwoordigers onzeker (zie Figuur 1). Tijdens de periode tussen 1329 en 1338 - en dat is uiteindelijk weinig verrassend - bestond er dus een duidelijke dominantie van de poortery in de schepenbank, hoewel ambachtslieden niet volledig uit de overheidsinstellingen werden geweerd. Van deze 16 zetels voor de ambachten gingen er al vijf naar Michiel Crakebeen en de overige elf zetels werden verdeeld onder vijf verschillende verte-

genwoordigers van de ambachten (zie Figuur 2). Aangezien deze ambachtsleden zetelden in een periode waarin de aanstelling tot de schepenbank gedomineerd werd door de graaf, kunnen we dus aannemen dat ze aanhangers van hem waren. Tegenover deze zes verschillende vertegenwoordigers van de ambachten staan dertig afzonderlijke leden van de poortერი en elf schepenen van wie de sociale achtergrond onduidelijk is.

Figuur 1: Verdeling van de schepenzetels tussen poortერი en ambachten tussen 1329 en 1338.

Figuur 2: Aantal zetels per vertegenwoordiger van de ambachten in de schepenbank tussen 1329 en 1338.

Daarnaast constateren we voor deze jaren ook duidelijk de invoering van de regel dat de graaf bepaalde schepenen langer dan één jaar in de schepenbank kon laten zetelen. Zo zijn er bijv. Gillis van Coudenbrouc, die continu van 1333 tot 1337 tot de bank behoorde, of Willem van der Stove, die we in de opeenvolgende schepenjaren 1332-1333 en 1333-1334 aantreffen⁶⁶. Zij zullen - tenminste op dat moment nog - trouwe medestanders van de graaf van Vlaanderen zijn geweest. Van al deze schepenen zouden er nochtans negen in de revolutionaire schepenbank van Jacob van Artevelde terugkeren⁶⁷. Kunnen we aannemen dat zij waren overgelopen van het graafgezinde kamp, naar de 'revolutionaire' factie? Of functioneerden zij als gematigde en verzoenende factor bij de overgang van het ene regime naar het andere? Dat zijn allemaal mogelijkheden want ook bij andere machtswissels in Brugge en andere middeleeuwse steden blijken de contrasten niet altijd even duidelijk en schijnen de protagonisten wel eens van kamp te zijn veranderd of als compromisfiguren toch meegenomen te worden in een nieuw bestuur. Andere traditionele schepenfamilies zoals de van de Walles, de van Aertrikes, enz. zouden in de periode van het bewind van Jacob van Artevelde nochtans niet zetelen en enkel in de periodes 1329-1338 en 1349-1361 in de schepenbank voorkomen. Zij kunnen dus duidelijk wél in één van de twee kampen worden geplaatst, hoewel niet alle leden van eenzelfde elitefamilie noodzakelijk altijd dezelfde politieke stellingnamen hadden.

BRUGGE TEN TIJDE VAN JACOB VAN ARTEVELDE

Onder het revolutionaire bewind onder invloed van Artevelde werd de Vlaamse - en dus ook Brugse - politiek nog steeds gedomineerd door het Engels-Franse conflict. Van juni 1338 tot en met

66 SAB, reeks 216, stadsrekeningen, 1330-1338; Coudenbrouc zou na de onderwerping van Brugge aan Lodewijk van Male verbannen worden, cfr. P. ROGGE, 'De politiek van graaf Lodewijk van Male, het Gents verzet en de Brugse Zuidleie', in: *Appeltjes van het Meetjesland*, 15 (1964), p. 16.

67 Het ging om Jan Bonin fs. ser Wouters (1339-1340), Jan Cortsoef (1338-1339), Jacob de Burchgrave (1338-1339), Willem de Hoedemakere (1339-1340 en 1348), Jacob Goederic (1344-1345), Gillis van Hansbeke (1338-1339), Jan van Coekelare (1340-1341 en 1344-1345), Gillis van Coudebrouc (1339-1340, 1341-1342, 1343-1344, 1345-1346, 1346-1347 en 1347-1348) en Jacob Wittebolle (1338-1339 en 1343-1344).

december 1339 slaagden de Vlamingen erin om tussen beide partijen te blijven schipperen. Deze neutraliteit was het gevolg van de politiek van Artevelde. In de tijd tussen zijn aanstelling in 1338 en het einde van de Vlaamse neutraliteit in 1340 groeiden de macht en populariteit van de Gentse hoofdman tot ongekende hoogten. Hij zorgde er immers voor dat het embargo op de Engelse wol werd opgeheven⁶⁸. Tegelijk bleven zowel Edward III als Filips van Valois echter de druk op de Vlaamse steden opvoeren. De 'anglofielie' en 'volksgezinde' partij haalde het in de intern-stedelijke politiek van Gent, Brugge en Ieper op de graaf- en koningsgezinden en op die manier kwamen de grote steden onvermijdelijk in het Engelse kamp terecht. In Brugge was echter volgens de Rijkroniek en een versie van de *Excellente Cronike* van Vlaanderen eind 1339 nog sprake van een gewapend treffen ('eene rochelinge') tussen makelaars en poorters enerzijds en vollers en wevers anderzijds, waarbij die laatsten hulp inriepen uit Gent en er vele makelaars gedood werden in de Vlamingstraat en op het Beursplein, maar ook dit blijft een zeer duistere episode en andere auteurs zijn van mening dat deze confrontatie eigenlijk pas in 1343 plaats vond⁶⁹. Artevelde verliet nu zijn politiek van neutraliteit ten voordele van een open alliantie met de Engelsen. Het verbond tussen het opstandige Vlaanderen en Engeland werd bezegeld op 26 januari 1340. Toen riepen de Vlamingen Edward III op de Vrijdagsmarkt te Gent uit tot koning van Frankrijk⁷⁰. Op 9 juli 1340 werd Edward enthousiast onthaald in Brugge, temeer daar hij had aangekondigd de stapel van de Engelse wol voor vijftien jaar naar de Zwinstad

68 ROGGE, *Vlaanderen en het zevenjarig beleid*, p. 16.

69 DE SMET (ed.), 'Rijkroniek', p. 836, die als datering enkel het jaar 1340 opgeeft; DE PAUW, 'Un texte inédit', p. 327; dit wordt ook vermeld door het nog minder betrouwbare Memorieboek van Gent: P.C. VANDER MEERSCH (ed.), *Memorieboek der stad Ghent van 't j. 1301 tot 1737*, Gent, 1852, dl. I, p. 48 die Sint-Winoksdag als precieze datum opgeeft, met andere woorden 6 november 1339. LUCAS, *The Low Countries*, p. 490 en NICHOLAS, *The Van Artevelde*, p. 50, zich baserend op gegevens uit de Gentse stadsrekeningen opteren voor een datering in november 1343. Verder detailonderzoek lijkt noodzakelijk om definitieve klaarheid te kunnen brengen in deze kwestie.

70 E. DEPREZ, *Les préliminaires de la Guerre de Cent Ans. La Papauté, la France et l'Angleterre, 1328-1342*, Parijs, 1902, p. 282. Ook dit werk is nog steeds zeer bruikbaar voor het politieke en feitelijke relaas over deze periode en baseert zich op zeer uitgebreid bronnenmateriaal.

te verplaatsen⁷¹. Franse kaapvaarders begonnen echter de Engelse schepen met wol onderweg naar Brugge te bestoken⁷². Na enkele overwinningen in het Zuiden van het graafschap Vlaanderen op de Franse troepen werd op 25 september 1340 een bestand gesloten, de vrede van Espiechin⁷³.

De bestaande historiografie over de Artevelde-periode heeft zich begrijpelijkerwijze vooral op Gent toegespitst. Hoewel Brugge en Ieper, of althans de partijen die er toen de mach monopoliseerden, enthousiast deelnamen aan het bewind van de drie steden ten tijde van Artevelde, was Gent ongetwijfeld de dominante politieke factor in het graafschap⁷⁴. Die krachtsverhoudingen werden duidelijk ook aanvaard door de twee andere grote Vlaamse steden Brugge en Ieper⁷⁵. Het grootste deel van de Bruggelingen leek Arteveldes buitenlandse politiek zeker genegen en tegen de zomer van 1338 zat Brugge samen met Ieper volop in het kamp van de Gentse volksleider⁷⁶. De leidende functie van Gent schaadde zeker niet de belangen van de twee andere steden⁷⁷. Het Brugse stadsbestuur stond tijdens het Artevelde-regime juist zeer welwillend tegenover Gent en zijn pro-Engelse politiek en nam - zo blijkt duidelijk uit zowel de verhalende bronnen als de stadsrekeningen - enthousiast deel aan militaire expedities, vergaderingen van afgevaardigden van de Vlaamse steden en gezamenlijke diplomatieke en politieke initiatieven. Ook is er een druk gezantenverkeer tussen de twee steden vast te stellen⁷⁸. Er kwamen evenmin

71 DEPREZ, *Les préliminaires*, p. 323 (die onder meer de Engelse *Chronicon de Lanercost* citeert). Zie voor de problematiek van de Engelse wolstapel in Brugge (in de periodes 1325-1326 en 1340-1348) en tijdens de daaropvolgende decennia: D. NICHOLAS, 'The English Trade at Bruges in the Last Years of Edward III', in: *Journal of Medieval History*, 5, 1979, pp. 23-61 en IDEM, *The Van Arteveldes*, p. 36.

72 DEPREZ, *Les préliminaires*, p. 324.

73 VAN HOUTTE, *De geschiedenis*, p. 116-118.

74 ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig beleid* dl. II, p. 13-15.

75 VAN WERVEKE, *Jacob van Artevelde*, p. 40.

76 ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig bewind*, dl. I, p. 23-25.

77 CARSON, *Jacob van Artevelde*, p. 41.

78 LEMAITRE (ed.), *Chronique et annales de Gilles le Muisit*, pp. 115-116, 137, 170; KERVYN DE LETTENHOVE (ed.), *Istore*, dl. I, pp. 363, 411, 551, 553, 589; ROGGHE, *Vlaanderen onder het zevenjarig bewind*, dl. II, p. 20; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Jacques van Artevelde', in: *La Flandre. Revue des monuments d'histoire et d'antiquités*, 1879, p. 257-314, 375-443.

duidelijke barsten in het verbond tussen Gent en Brugge. Toen de positie van Artevelde in Gent zelf wankelde in de winter van 1342-1343, werd hij volop gesteund door Brugge en Ieper die zelfs hun milities tot voor Gent zonden.⁷⁹ Brugge bleef Artevelde zelfs nog trouw toen hij in Gent al volop bedreigd werd door de radicale wevers en uiteindelijk zou vermoord worden⁸⁰. We weten dat Gentenaren in februari 1340 naar Brugge gingen 'omme daer scepenen te makene', maar daartoe hadden ze wel volmacht gekregen van ruwaard Simon van Mirabello⁸¹. Het zou dus verkeerd zijn om te stellen dat het rebelse bewind in Brugge slechts de uitvoerende arm was van Jacob van Artevelde en de Gentenaars. Wel zien we onder meer dat Artevelde in december 1342 in opdracht van de Engelse vorst er in Brugge op aandringt om de goederen van een Engelse koopman terug te geven die in Brugge werden vastgehouden na een schipbreuk⁸².

De drie grote steden hadden elkaar nodig en konden nu eenmaal niet meer terug. Anders dan tijdens de opstand van 1323-1328, toen Gent en andere grote delen van Vlaanderen aan de zijlijn bleven staan of in het grafelijke kamp zaten, stond onder het Artevelderegime dus bijna het volledige graafschap onder opstandig bestuur. Dat bewind kwam echter vooral ten goede aan de grote steden en bleek veel minder gunstig voor de kleine stadjes en het platteland. Elk van de drie grote steden regeerde haar achterland met een kapitein en de drie stadsbesturen oefenden de facto de grafelijke macht uit op gerechtelijk en financieel gebied. Ook op economisch vlak domineerden Gent, Brugge en Ieper hun achterland. Zo werd het in 1339 aan Eeklo, een stadje dat binnen het

79 VAN WERVEKE, 'De Nederlanden tegenover Frankrijk', p. 53; LUCAS, *The Low Countries*, p. 484-485.

80 ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig bewind*, dl. II, p. 35.

81 NICHOLAS, *Town and Countryside*, p. 182; ROGGHE, 'Simon', pp. 40-41 (dat laatste vermeldt Nicholas niet, en het is nochtans geen detail want Mirabello oefende - althans formeel - het grafelijke gezag uit en in oktober 1340 keurde de graaf zelfs formeel alle overheidsacties goed die de ruwaard had ondernomen).

82 NICHOLAS, *The Van Arteveldes*, p. 37. Stellen, zoals David Nicholas doet (*ibid.*, p. 43) dat 'van Artevelde was never popular' in Brugge lijkt ons niet op harde feiten gebaseerd te zijn, al zal dat zeker wel gegolden hebben voor een deel van de Brugse elite en bevolking in het algemeen.

Brugse kwartier lag, verboden om andere dan goedkope lakens te produceren. En in 1342 en 1345 trok een Brugse militie door het Vrije en naar Eeklo om de Brugse textielprivileges af te dwingen⁸³. Op 21 juni 1343 werd het graafschap ook formeel ingedeeld in drie kwartieren. Gillis van Coudenbrouc werd kapitein van het Brugse kwartier⁸⁴. Uit de stadsrekeningen blijkt trouwens dat ook in Brugge een aantal institutionele vernieuwingen gebeurden. Voor het eerst lijkt er in de rekening van 1339-1340 sprake te zijn van een 'grotten rade', vermoedelijk net zoals later het geval zou zijn een vergadering van de hoofdmannen van de zestendelen en de dekens van de ambachten. Ook het elitekorps van de 'Rode Kaproenen', gelijkaardig aan de Gentse 'Witte Kaproenen', wordt nu voor het eerst vermeld⁸⁵.

Jacob van Artevelde beseftte dat hij zijn macht moest baseren op de massa en niet op de enkele edelen en poorters die aan zijn kant stonden. Dat deed hij door de ambachten in de Gentse schepenverkiezingen te incorporeren en dat principe werd ook door de andere steden toegepast⁸⁶. In Brugge blijkt de situatie inderdaad vrij gelijkaardig te zijn. De gegevens over de sociaal-politieke toestand in het opstandige Brugge uit deze periode werden jammer genoeg nooit op een rijtje gezet en moeten dus her en der bijeengesprokeld worden in studies met een ander specifiek oogmerk⁸⁷. Wel gaf

83 VAN HOUTTE, *De geschiedenis*, p. 118-119; NICHOLAS, *Town and Countryside*, p. 197-198.

84 NICHOLAS, *Town and Countryside*, p. 179.

85 GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Jacques van Artevelde', pp. 297-299: ook de exacte geschiedenis van de Grote Raad in de 14de en 15de eeuw verdient nader onderzoek op basis van een exhaustieve studie van alle laatmiddeleeuwse stadsrekeningen. Voorlopig moeten we het stellen met de schets van W. BLOCKMANS, *De volksverteenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)*, Brussel, 1978, p. 81-87 en met enkele opmerkingen van DUMOLYN, *De Brugse opstand*, p. 164. Hetzelfde geldt voor de Rode Kaproenen. Een stand van zaken over deze militie biedt P. STABEL, 'Militaire organisatie, bewapening en wapenbezit in het laatmiddeleeuwse Brugge', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 89 (2011), p. 1049-1074.

86 ROGGHE, *Vlaanderen en het zevenjarig bewind*, dl. II, p. 19.

87 Bijv. in de hoger geciteerde werken van ROGGHE, VAN WERVEKE, VANDERMAESEN en NICHOLAS. Voor het chronologisch feitenrelaas, met enige aandacht voor de Brugse situatie, zie LUCAS, *The Low Countries*. Een recente algemene appreciatie van de politieke inzet biedt M. BOONE, 'Le comté de Flandre dans

Gilliodts-Van Severen op de hem kenschetsende lakonieke wijze allerlei posten uit de Brugse stadsrekeningen uit die iets te maken hebben met het bewind van Jacob van Artevelde en de Brugse partij die hem steunde. We komen hier een en ander te weten over vergaderingen van de Vlaamse steden en de militaire expedities die ze ondernamen - en waarin het toenmalige opstandige Brugse regime gretig participeerde - maar een werkelijk grondige studie van de politieke situatie in de stad tussen ongeveer 1337 en 1348 moet dus nog ondernomen worden⁸⁸. Dat overstijgt het opzet van dit artikel en een meer diepgravende benadering zou naast aanvullend bronnenonderzoek vooral gebaat zijn bij het systematisch naast elkaar leggen van al het mogelijke materiaal uit binnen- en buitenlandse archieven. Dat het regime dat in 1338 in Brugge aan de macht kwam zich identificeerde met de partijgangers die de opstandige stad tussen 1323 en 1328 hadden geleid, blijkt in elk geval duidelijk uit het feit dat één van zijn eerste beleidsdaden was om vanaf 13 juni van dat jaar een vergoeding uit te betalen aan de Bruggelingen die in 1328-1329 in Frankrijk als gijzelaars waren gehouden⁸⁹.

Wat ook duidelijk blijkt, is de belangrijke rol van de ambachten in de rebelse coalitie die in Brugge aan de macht is tussen 1338 en 1347. Tijdens deze periode zien we bijv. dat de ambachten hun eigen reglementen oorkonden zonder dat het stadsbestuur daarin tussenkomt⁹⁰. Het sterk corporatieve karakter van het bewind tijdens deze jaren belette echter niet dat de ambachten onderling verdeeld bleven zoals ze dat al waren sinds ten laatste het tweede decennium van de eeuw. In mei 1341 ontstond er bijv. een voor

le long XIVe siècle: une société urbanisée face aux crises du bas Moyen Age', in: M. BOURIN, G. CHERUBINI & G. PINTO (eds.), *Rivolte urbane e rivolte contadine nell'Europa del trecento: un confronto*, Florence, 2008, p. 17-47.

88 GILLIODTS-VAN SEVEREN, 'Jacques van Artevelde'; en zie de opmerking van LUCAS, *The Low Countries*, p. 268 over het beperkte karakter van de stadsrekeningen voor deze jaren. Het Hs. 437 uit de Brugse Stadsbibliotheek verstrekt ook enige bijzonderheden over de deelname van de Bruggelingen aan onder meer expedities naar het Westland van Vlaanderen waar zich grafelijke partijgangers ophielden, bijv. DE PAUW, 'Un texte inédit', p. 336.

89 VANDERMAESEN, 'Vlaanderen en Henegouwen', p. 427.

90 SAB, *Cartularium Groenenboek A*, f. 211 v.-213; Charters van de ambachten, nr.564:

ons onduidelijk geschil tussen de Brugse ambachtsgilden onderling waarbij Gent moest tussenkomen en in oktober 1342 maken de Gentse stadsrekeningen opnieuw melding van conflicten tussen de Brugse ambachten. En weer bemiddelden de Gentenaars, wat toch wijst op de invloed van deze laatste stad op de Brugse politieke situatie en de bezorgdheid van de Gentenaars om de eenheid te bewaren⁹¹. Jammer genoeg is het moeilijk om een scherper zicht te krijgen op deze barsten in het gemeenschappelijk front van de ambachten, tegenstellingen die zich overigens ook in andere steden voordeden. In Brugge waren de tegenstellingen tussen wevers en vollers wel niet zo scherp als in Gent - waar ze tot decennia van bloedige strijd om de macht zouden leiden - maar in 1344 constateren we wel dat de Brugse scheerders in staking gingen om hogere lonen te eisen. Ook over deze gebeurtenis lichten de bronnen ons jammer genoeg slechts zeer oppervlakkig in⁹².

Terug dus naar de analyse van de samenstelling van de Brugse schepenbank. De alliantie tussen de drie grote Vlaamse steden ging binnen Brugge zelf gepaard met een revolutionair schepencollege dat op 13 juni 1338 in functie trad. Vandewalle was terecht van mening dat het bewind van Jacob van Artevelde van decisief belang was voor de ontwikkeling van de Brugse schepenbank: 'Pas na het aantreden van het revolutionaire bewind van de Artevelde-aanhangers in 1338 werd het regime van 1304 in ere hersteld', zo merkte hij op⁹³. Binnen dit revolutionaire bewind bleven evenwel ook vele poorters in het schepencollege zetelen. Net zoals in 1324 waren dit blijkbaar de meer volksgezinde leden van de Brugse poortერი, ofwel hadden ze specifieke economische belangen te verdedigen in de wol- of lakenhandel waardoor een pro-Engelse houding logisch was. Zo was de sterke man en medestander van Jacob van Artevelde te Brugge, de burgemeester Gillis van Coudebrouc, zelf een poorter. Zoals we zagen had hij ook daarvoor al verschillende functies bekleed tijdens het voorafgaande regime wat dus op een zeker politiek opportunisme kan wijzen.

91 LUCAS, *The Low Countries*, p. 443, 455.

92 VERMAUT, *De textielnijverheid in Brugge*, p. 339-40.

93 VANDEWALLE, 'De Brugse stadsmagistraat', p. 229-230.

De prosopografische methode laat echter enkel toe om dit soort hypothesen te formuleren; veel moeilijker is het om psychologiserende verklaringen te suggereren voor het politieke gedrag dat kan vastgesteld worden.

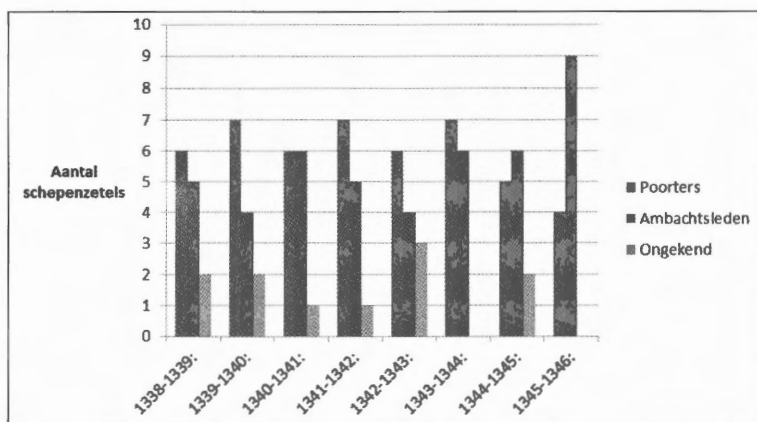
Dat de periode van Jacob van Artevelde ook voor de stad Brugge een drastische 'regime change' was, wordt nochtans duidelijk door het feit dat de zetelende schepenbank, verkozen voor het jaar 1338-1339, na vijf maanden werd afgezet. Op 13 juni van dat jaar kende de stad een schepenvernieuwing. Vanaf dit moment nemen we - daar wees ook Mertens al eerder op - een gestage toename waar van het aantal ambachtsleden in de schepenbank⁹⁴. We mogen gerust aannemen dat de leden van het stadsbestuur van 1338-1339 overwegend volgelingen van de politiek van Artevelde waren. In dat schepenjaar zien we echter nog geen drastische wijziging op het vlak van vertegenwoordiging door de ambachten in de schepenbank. Zo waren zes schepenen lid van de poorterij (of misschien ook hosteliers), vijf schepenen waren vertegenwoordigers van de ambachten en van twee schepenen blijft de socio-professionele status onzeker. Ook is het hier interessant om te vermelden dat, in de nieuwe schepenbank van Jacob van Artevelde, slechts vijf 'nieuwelingen' worden aangetroffen. De overige acht schepenen hebben in de tien voorgaande jaren ook al gezeteld in de schepenbank. Een totale breuk met de voorgaande jaren krijgen we bij het begin van het regime van Jacob van Artevelde dus niet. In het totaal zien we veertien schepenen uit de voorgaande periode terugkeren.

In de loop van het regime van Artevelde constateren we dan een gestage toename van het aantal vertegenwoordigers van de ambachten in de schepenbank van Brugge (zie Figuur 3). Een totale dominantie van de ambachten komt er echter niet. Het gaat eerder om een evenredige verdeling tussen de poorterij en de vertegenwoordigers van de ambachten. Zo tellen we voor de periode 1338-1346 resp. 48 en 45 vertegenwoordigers van de poorterij en de

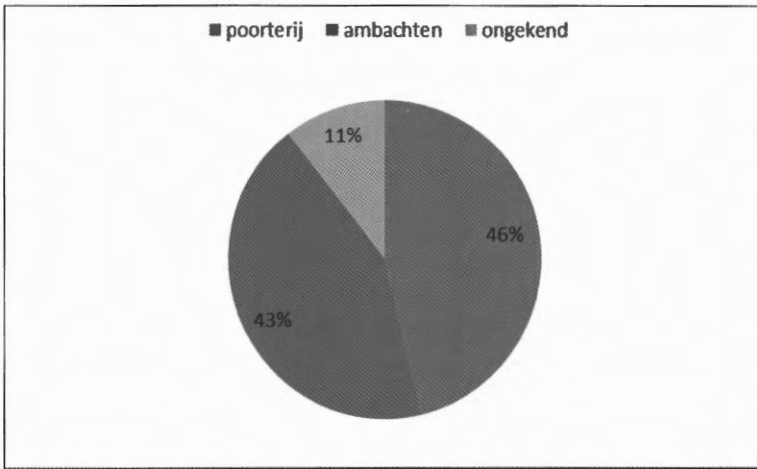
94 MERTENS, 'De verdeling', k. 458.

ambachten, en blijft de sociale klasse van elf schepenen ongekend. In deze acht jaar zijn er in totaal 104 zetels te verdelen en 46% hiervan gaat naar de poorterij, tegenover 43% naar de ambachten en 11% blijft ongekend (zie Figuur 4). Wel zien we een verschil wat betreft het aantal verschillende schepenen. Zo werden de 48 zetels van de poorterij verdeeld over 28 afzonderlijke poorters, tegenover 45 zetels van de ambachten verdeeld onder 34 ambachtslieden. Bij de poorterij komen dus minder afzonderlijke schepenen voor dan bij de vertegenwoordigers van de ambachten. Hoewel de politiek van Artevelde dus ook behoorlijk wat aanhangers binnen de poorterij had - ongetwijfeld in de eerste plaats zij die vooral baat hadden bij de handel met Engeland - lijkt er binnen het milieu van de ambachten een grotere rotatie te zijn geweest en dus ook een relatief grotere participatiegraad in het stadsbestuur. Ook dat ligt eigenlijk binnen de lijn van de verwachtingen afgaande op het sociaal-politieke karakter van dit bewind.

Figuur 3: Verdeling schepenzetels poorters-ambachten tussen 1338 en 1346.

Figuur 4: Verdeling schepenzetels tussen 1338 en 1346.

Gillis van Coudebrouc was dus de sterke man van deze periode. Hij nam in acht jaar tijd liefst vier keer plaats in de schepenbank: in de schepenjaren 1339-1340, 1341-1342, 1343-1344 en 1345-1346. In die vier laatste jaren was hij telkens ook burgemeester. Zoals al vermeld zetelde hij al sinds de jaren 1330 vaak in de Brugse stadsmagistraat. Hij kwam uit een zuivere poortersfamilie en was ook een geregelde belastingpachter, wat op grote rijkdom wijst. Na Arteveldes dood zetelde Van Coudebrouc nog twee maal in de schepenbank, nl. in de woelige jaren 1346-1347 en 1347-1348. En toen de drie grote Vlaamse steden in 1343 Vlaanderen in drie invloedssferen verdeelden, werd Van Coudebrouc dus de hoofdman van het kwartier van Brugge, een positie die nog belangrijker was dan die van burgemeester. Na de overwinning van de graafgezinden werd hij uiteindelijk verbannen uit Brugge⁹⁵.

Verder kunnen we voor deze periode ook opmerken dat de vertegenwoordigers van de ambachten vooral uit de draperiesector kwamen. Van de 34 vertegenwoordigers van de ambachten waren er 17 lid van het wevers- of vollersambacht⁹⁶. Ook dat is een

95 SAB, Groenenboek, f. 110-113; cfr. HAEGEMAN, *De anglofilie*, p. 51-56.

96 SAB, reeks 216, stadsrekeningen, jaartallen 1338-1346.

betekenisvolle, maar op zich weinig verwonderlijke vaststelling, gezien de toenmalige inzet van de strijd. Daarnaast is het interessant om te signaleren dat de 45 zetels voor de ambachten verdeeld werden over 34 verschillende schepenen. Slechts zeven ambachtsleden bezetten in deze acht jaar meer dan eens een zetel in de stedelijke schepenbank⁹⁷. De 48 zetels die de poorterij innam, werden bezet door 24 diverse poorters. Twaalf poorters bezetten, voor deze periode, twee of meer zetels in de schepenbank. Bij de poorterij was er dus een groter aantal schepenen die meer dan eens in de schepenbank zetelden dan bij de ambachten, resp. 28% en slechts 17%. We stelden ook al dat enkele schepenen uit de vorige periode (1329-1338) terugkomen in de schepenbank onder Artevelde⁹⁸. We tellen hier zeven poorters versus zeven ambachtslieden. Opmerkelijk hierbij is dat de schepenen uit de eerste periode aangesteld werden door de graaf en dus als zijn aanhangers kunnen gelden, maar dat ze tijdens het bewind van Artevelde weer zetelden in de schepenbank. Mogen we hieruit afleiden dat deze schepenen van kamp wisselden of dat Artevelde een link met de vorige periode wou behouden, of nog iets anders?

Samenvattend stellen we voor het bewind van Jacob van Artevelde over Vlaanderen dus zeker een forse toename van het aantal vertegenwoordigers van de ambachten in de Brugse schepenbank vast. Het gaat echter eerder over een gelijkstelling tussen de afzonderlijke aantallen leden van de poorterij en de ambachten in de stadsmagistraat dan om een strikte verdeling tussen verschillende groepen. Hieruit kunnen we dus opmaken dat net zoals in Gent de Brugse aanhangers van Jacob van Artevelde een brede alliantie van sociale lagen van de bevolking opnamen in het stedelijke bestuur. Maar over een terugkeer naar het systeem van de 4-9-verde-

97 Nl. de voller Pieter Minne, de wever Jan de Weerd, de huidenvetter Jacob van Bernhem, de verver Jan van den Hogheweghe, de metser Jan van Coekelare, de wever Lamsin de Vos en de visverkoper Joos Gaderpenninc.

98 Nl. zeven poorters: Gillis van Coudebrouc, Jan vanden Beurze, Jacob Wittebolle, Jan Bonin fs. ser Wouters, Willem de Hoedemakere, Jan Cortsoef en Jacob Goederic, de wever of poorter Jacob de Burchgrave, de wevers Gillis van Hansbeke, Pieter Hille en Jan van Coukelare, de voller Jan Priem, de vleeshouwer Paul Breidel en de visverkoper of makelaar Gillis Everaerd.

ling zoals in 1304 kunnen we dus niet echt spreken. Enkel voor het jaar 1345-1346 zien we een dergelijke verdeling in de schepenbank.

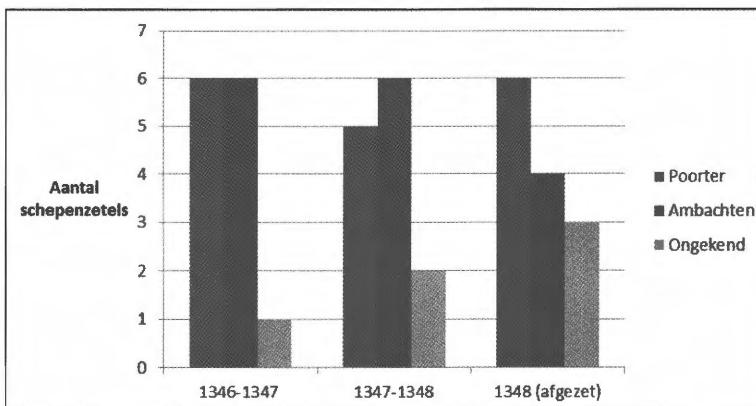
DE JAREN NA DE DOOD VAN ARTEVELDE

Binnen Gent kampte Artevelde met een groeiende interne weerstand en uiteindelijk werd hij op 17 juli 1345 vermoord door radicale wevers onder leiding van Gerard Denys die hem van verraad hadden beschuldigd.⁹⁹ Dat wou echter niet zeggen dat de opstand van de Vlaamse steden afgelopen was. De politiek van de voorgaande periode werd verder gezet maar we kozen er toch voor deze jaren apart in overweging te nemen om na te gaan of de dood van de Gentse volksleider invloed had op de intern-Brugse situatie. Enkele jaren later, in 1348, zou Brugge immers als eerste van de drie grote steden capituleren voor de nieuwe graaf Lodewijk van Male. De vraag stelde zich dus of er zich tijdens deze overgangperiode al structurele wijzigingen in de samenstelling van het stadsbestuur voordeden omdat de Gentse invloed op de Brugse politiek nu ongetwijfeld was verminderd.

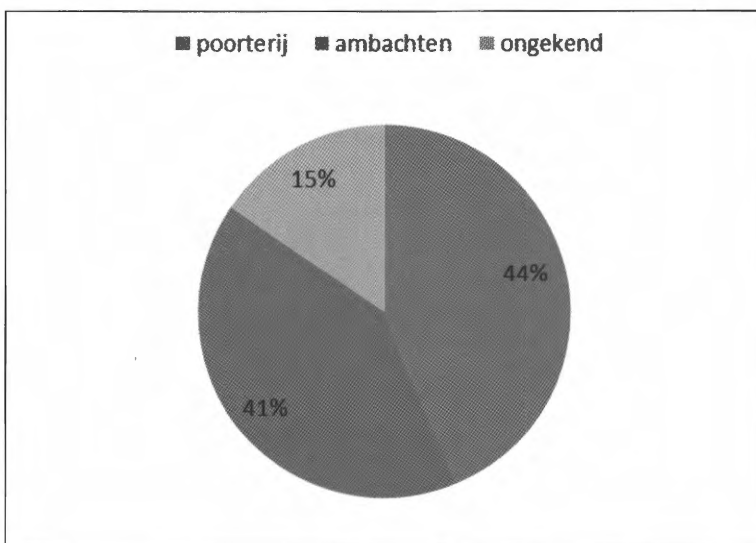
In totaal gingen er in deze korte periode van de 39 te verdelen schepenzetels 17 naar de poorterie en 16 naar vertegenwoordigers van de ambachten. De sociale achtergrond van zes schepenen blijft ongekend (zie Figuur 5). Hieruit kunnen we dus besluiten dat er opnieuw een nagenoeg evenredige verdeling bestond tussen de vertegenwoordigers van de ambachten en de vertegenwoordigers van de poorterie. We stellen immers vast dat 44% van de schepenen poorter was, 41% ingeschreven was in een ambacht en dat 15% ongekend blijft (zie Figuur 6). In deze periode van drie schepenenjaren zien we slechts vier schepenen die meer dan één zetel bezetten: de poorters Gillis Hooft fs. Wouters, Jan van Cassele fs. Loys en Jacob Alverdoen fs. Jacobs f Verlieaerden en de vleeshouwer Jacob Sobbe. In deze periode trad er dus wel weinig continuïteit in de schepenbank en namen veel 'nieuwelingen' plaats op de schepenbank. 90% van alle schepenzetels ging immers naar verschillende schepenen.

99 ROGGE, *Vlaanderen en het zevenjarig bewind*, dl. I, p. 46.

Figuur 5: Verdeling schepenzetels poorterij-ambachten tussen 1346 en 1348.

Figuur 6: Verdeling schepenzetels tussen 1346 en 1348.

Van de 35 verschillende namen die in dit tijdsinterval voorkomen, zien we dat er 21 schepenen enkel in de periode van Jacob van Artevelde of in de drie jaar daarna hun opwachting maken in de schepenbank. Enkel Willem de Hoedemakere en Gillis van Coudebrouc zetelden ook eerder al in de schepenbank. Daarnaast

maakten enkel Jan van Kassele fs. Loys, Jacob Alverdoen fs. Jacobs f Verlieaerden, Pieter Coopman, Lievin Roelant, Willem van Wulfsberghe, Zeger Honin, Wouter Canin, Jacob Metteneye, Pieter van Oostburch, Pieter de Pinkere en Jan van Thorout ook na het jaar 1348 deel uit van de Brugse stadsmagistraat. Wouter Canin werd echter ook verbannen na 1348, maar mocht kennelijk al snel terugkeren en opnieuw plaatsnemen in de schepenbank. Van deze namen die na 1348 nog aanwezig waren in het stadsbestuur kunnen we dus misschien aannemen dat zij de meest gematigden onder de pro-Arteveldefactie waren geweest. Van deze 35 schepenen werden er na de overwinning van de graafgezinde partij elf verbannen¹⁰⁰. Van deze elf personen kunnen we dus veronderstellen dat ze tot de meest revolutionaire en anglofiele schepenen hadden behoord. Vele van deze bannelingen mochten pas in het jaar 1361 terugkeren naar Brugge. Met de ontbinding van de schepenbank van 1348 eindigde deze periode waarin de volksgezinde factie aan de macht was in de stad Brugge. Met deze afzetting zouden volgens Mertens ook de wevers en de vollers uit de stedelijke schepenbank geweerd zijn¹⁰¹. Hierop gaan we verder nog dieper in.

We concluderen dus dat in deze drie schepenjaren de politiek van Jacob van Artevelde fundamenteel verder werd doorgezet. Er bestond immers nog steeds een grote evenredigheid in de schepenbank tussen de vertegenwoordigers van de ambachten en de poorterij. Daarnaast zien we echter weinig continuïteit in de schepenbank: weinig schepenen zetelen meer dan eens in de schepenbank. Dat kan een uitdrukking zijn van het verwarrend en onzeker klimaat in deze jaren. De vaststelling dat weinig schepenen al eerder hadden gezeteld in de stadsmagistraat wijst overigens in dezelfde richting.

1348-1361: VAN REPRESSIE NAAR NIEUWE OPSTANDEN

Na de dood van graaf Lodewijk van Nevers in 1346 tijdens de slag bij Crécy - waar de Fransen verpletterend werden versla-

100 SAB, Groenenboek, f. 110-113; SAB, Politieke Charters, 1e reeks, nummer 497.

101 MERTENS, 'De verdeling', k. 459.

gen door de Engelsen - volgde zijn 16-jarige zoon Lodewijk van Male hem op. De opstandige Vlamingen eisten aanvankelijk dat de jonge graaf met Isabella, dochter van Edward III, zou trouwen en dat hij de Engelse vorst als koning van Frankrijk zou aanvaarden. Lodewijk, die ondertussen al leenhulde aan Filips VI had gezworen, vluchtte echter vóór deze bruiloft naar Frankrijk en herbevestigde de Franse koning als zijn leenheer. De graaf huwde vervolgens met Margaretha, dochter van de hertog van Brabant¹⁰². Lodewijk speelde intussen in op elementen van verdeeldheid in het opstandige kamp, dat na de dood van Artevelde verzwakt was, en slaagde er zo in om de kleinere gemeenten en later ook de grote steden opnieuw aan zich te binden. Op 5 april liet de Engelse koning de wolstapel van Brugge naar Calais overbrengen¹⁰³. Dit zal de Bruggelingen niet gesterkt hebben in hun trouw aan de Engelse partij en bij een intern conflict in het kamp van het Brugse gemeenteleger dat toen aan de Dender lag om tegen Lodewijk op te trekken werden de anti-grafelijke hoofdmannen omgebracht. Eind augustus 1348 liepen Brugge en het Vrije opnieuw over naar de graaf, terwijl Gent en Ieper voorlopig rebels bleven¹⁰⁴. Voor deze inschikkelijkheid vergaf de graaf de stad op 18 december van dat jaar en beloonde Brugge onmiddellijk met een herbevestiging van al haar voorrechten, inclusief de keure van 1304¹⁰⁵. Wel werden 227 aanhangers van Artevelde verbannen na een ultieme bloedige

102 VIARD & DEPREZ (eds.), *Chronique de Jean le Bel*, dl. II, p. 136, n. 1 proberen op basis van diverse bronnen uit te maken wanneer precies in november 1347 de jonge graaf dan precies Brugge voor het eerst bezocht, nadat de Vlaamse steden zich hadden verzoend met zijn huwelijk op verzoek van de hertog van Brabant, maar ook deze episode blijft obscuur.

103 ROGGHE, 'Gemeente ende Vrient. Nationale omwentelingen in de XIVde eeuw', in: *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, 89 (1952), p. 115; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges*, Brugge, 1904, dl. II, p. 206.

104 VANDERMAESEN, 'Vlaanderen en Henegouwen', p. 430. Voor de situatie in Gent zie J. VUYLSTEKE, 'De Goede Disendach', in: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1 (1894-95), p. 9-47; R. DEMUYNCK, 'De Gentse oorlog (1379-1385); Oorzaken en karakter', in: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, 5 (1951), p. 305-307.

105 P. ROGGHE, 'Gemeente ende Vrient', pp. 114-117; GILLIODTS-VAN SEVEREN (ed.), *Coutumes*, dl. I., pp. 410-414; Th. DELIMBURG-STIRUM (ed.), *Cartulaire de Louis de Male, comte de Flandre (1348-1358)*, Brugge, 1898, dl. I, p. 13-15.

confrontatie op 6 oktober 1348 tussen de pro-grafelijke partij en de wevers en vollers¹⁰⁶. De schepenbank die verkozen was voor het jaar 1348-1349 werd afgezet en vervangen door een meer graafgezinde magistraat¹⁰⁷. Het belangrijkste gevolg van deze woelige tijd voor ons onderzoek is het feit dat de wevers en vollers nadien uit de schepenbank geweerd werden. Zij hadden immers de revolutionaire stoottroepen geleverd ten tijde van het Arteveldebewind¹⁰⁸.

Lodewijk organiseerde dus eerst wel een zeer harde repressie maar voerde al snel toch een *Realpolitik* door vrede met Engeland te sluiten en de belangen van de steden niet op dezelfde manier te negeren als zijn voorganger had gedaan. Ondanks de zware financiële druk die Lodewijk op de Brugse stadsfinanciën zette¹⁰⁹ en niettegenstaande het feit dat tijdens zijn regering de bevolking voortdurend het slachtoffer werd van muntmanipulaties¹¹⁰ zocht de graaf aanvankelijk dus zeker geen verdere confrontaties met de opstandige partij in de stad en zou hij ook in het Engels-Franse conflict een veel voorzichtiger en verstandiger politiek voeren dan zijn vader. Zelfs te midden van de woelige jaren waarin pest en flagellanten opdoken, slaagde Lodewijk erin zijn gezag te consolideren in Brugge. Ter begunstiging van de handel werden al op 4 november 1348 door de graaf bijv. privileges toegekend aan de Castilianen¹¹¹. Bovendien werd de politiek van de grote steden tegenover hun hinterland, die tijdens de Arteveldejaren was geradicaliseerd, door Lodewijk niet fundamenteel in vraag gesteld. Zo kreeg in de jaren 1349-1352 de voorhaven Damme ongelijk van de graaf naar aanleiding van een conflict met Brugge over de kwestie van de 'hoofdvaart' (het dwingende advies van de Brugse schepenen aan hun Damse ondergeschikte collegae). En ook bevestigde hij in 1353 dat de ambachten van Sluis blijvend onderworpen wa-

106 VAN HOUTTE, *De geschiedenis*, p. 119; SAB, Groenenboek, f. 110-113; SAB, Politieke Charters, 1^e reeks, nummer 497.

107 SAB, reeks 216, stadsrekening, 1348-1349.

108 MERTENS, 'De verdeling', k. 459; VAN DEN AUWEELE, *Schepenbank*, p. 406.

109 ROGGHE, 'De politiek', pp. 19-20.

110 H. VAN WERVEKE, 'De economische en sociale gevolgen van de muntpolitiek der graven van Vlaanderen (1337-1433)', in: *Annales de la Société d'Émulation de Bruges*, 74 (1931), p. 3-15.

111 SAB, Politieke Charters, 1ste reeks, 564.

ren aan hun Brugse tegenhangers en werden in 1358 de Brugse stapelprivileges van de stad expliciet gevrijwaard tegen schendingen door de grafelijke waterbaljuw¹¹². Nieuwe economische moeilijkheden dreigden echter al snel. In 1351 was een conflict ontstaan met de Duitse Hanze omdat een van hun schepen door Engelsen was overvallen en de Vlaamse graaf de Hanzeaten niet had willen steunen om geen diplomatieke moeilijkheden met Engeland te veroorzaken. De kwestie escaleerde en tijdens de daaropvolgende jaren groeien bij de Duitsers de klachten over allerlei kwesties zoals tollens, het weeghuis en partijdigheid van de Brugse schepenen. In 1358 verplaatste de Hanze haar stapel dan naar Dordrecht en wordt een handelsblokkade tegen Vlaanderen georganiseerd. Pas in 1360 kwamen de Oosterlingen terug, na grote concessies door de stad en door Lodewijk van Male¹¹³.

Het feit dat de wevers en vollers in 1349 uit de stedelijke schepenbank geweerd waren, leidde tijdens de jaren vijftig onvermijdelijk tot nieuwe spanningen in Brugge. De textielambachten, die in Brugge een fundamentele crisis beleefden en waarvan het relatieve demografische gewicht toen sterk daalde, raakten nu duidelijk geïsoleerd van de kleine neringen die produceerden voor de lokale markt¹¹⁴. Een nieuw oproer ('meute') in 1351 lijkt een reactie te zijn geweest op de politieke onderdrukking der wevers en vollers. Wat er precies gebeurde blijft onduidelijk, maar feit is dat in dat jaar terug 464 partijgangers van het pro-Artevelde-regime uit de stad werden verbannen¹¹⁵. Spanningen waren dikwijls het gevolg van de ontwikkelingen van het Vlaamse muntwezen die de koopkracht van de handwerkerslonen sterk aantastten. Vaak vormde een stijging van de graanprijs, zoals in 1357-1358, 1359-1360 en 1360-1361, het ontstekingsmechanisme van dergelijke onlusten¹¹⁶.

112 SAB, Politieke Charters, 1ste reeks, 467, 502, 659; DE LIMBURG-STIRUM (ed.), Cartulaire, dl. I, p. 213-216, 322-323; NICHOLAS, Town and Countryside, p. 145-146.

113 J.H.A. BEUKEN, *De Hanze en Vlaanderen*, Maastricht, 1950, p. 66-73.

114 J. MERTENS, 'Woelingen te Brugge tussen 1359 en 1361', in: H. COPPEJANS e.a. (eds.), *Album Carlos Wyffels*, Brussel, 1987, p. 328.

115 VERBRUGGEN, *Geweld*, p. 37; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, Brugge, 1881, dl. III, p. 497; SAB, Groenenbouck C, f. 110.

116 VAN HOUTTE, *De geschiedenis*, p. 116-119.

Tijdens deze woelige periode van 1360-1361 trachtten de wevers en de vollers hun positie binnen de stad en de schepenbank opnieuw te verstevigen. Met de pacificatie van 3 september 1361 slaagde Lodewijk van Male erin om terug orde op zaken te stellen. De oorkonde werd bezegeld door alle 55 neringen, dus ook de wevers en de vollers. De textielambachten waren dus uiteindelijk in hun opzet geslaagd en verzekerden dat ze hun gewone structuur en positie in de schepenbank terug zouden verkrijgen¹¹⁷.

Deze politiek nogal verwarde periode werd al in detail bestudeerd door Mertens¹¹⁸. In Brugge ontstonden net als in Gent, onlusten en een nieuwe emancipatiegolf in de loop van 1359. In Gent draaide het om de tegenstellingen tussen de wevers en de vollers. Deze twee ambachten stonden hier immers de hele veertiende eeuw vaak tegenover elkaar¹¹⁹. In Brugge lag dit iets anders: hier ging het om de tegenstelling tussen de textielambachten en de overige handwerkers. Nieuwe onlusten dreigden al in het jaar 1358¹²⁰. Er werd een bijzondere bewaking *'ten poorten bi daghe ende bi nachte'* ingelast. De *'scaerwettters'* moesten de stadspoorten bewaken¹²¹. Deze maatregel mocht echter niet baten. In mei braken nieuwe onlusten uit die voortduurden tijdens de maand juni, en op 17 juli 1359 kwam het op de markt tot bloederige rellen tussen de wevers en de vollers enerzijds en de kleine neringen anderzijds. De Brugse opstandelingen zochten bovendien ook opnieuw toenadering tot Engeland. Het instellen van een onderzoekscommissie te Kortrijk op 26 juli zorgde voor een voorlopige terugkeer van de rust¹²². Maar deze terugkeer van de rust duurde niet lang want al vóór 2 maart 1360 keerden de onlusten terug in de stad. Op deze dag werd een overeenkomst gezegeled met het grootzegel van de stad Brugge en met de zegels van alle 55 neringen, dus ook de wevers en de vollers. Weer hield deze overeenkomst niet stand en opnieuw kwam het tot onlusten in de stad in april 1361. Opnieuw

117 MERTENS, 'Woelingen', p. 328-329.

118 MERTENS, 'Woelingen', p. 325-330.

119 CARSON, *Jacob van Artevelde*, p. 76.

120 MERTENS, 'Woelingen', p. 327.

121 SAB, reeks 216, stadsrekeningen 1359-1360, f. 114r-v

122 MERTENS, 'Woelingen', p. 327; ROGGHE, 'Gemeente ende vrient', p. 128.

werd de schepenbank meerdere malen vernieuwd en pas op 2 en 3 september 1361 werd een nieuwe pacificatie opgelegd door de graaf¹²³.

De oorzaak van deze vele onlusten in deze periode legt Mertens bij de verdeling van de vertegenwoordiging in de schepenbank. We kunnen zijn mening zeker bijtreden als hij schrijft dat “*de machtsverhoudingen tussen de verschillende geledingen van de bevolking [aan de orde gesteld werden]*” en dat “*ook de vertegenwoordiging in de schepenbank aan de orde werd gesteld*”¹²⁴. Een indicator hiervoor is het feit dat in het rekenjaar 1359-1360 niet minder dan 31 schepenen werden aangesteld. Een tweede belangrijk element is dat van de laatste dertien nieuwe schepenen voor dat jaar er negen ‘nieuwelingen’ zijn¹²⁵. Volgens Mertens lijdt het dus geen twijfel dat de troebelen uit deze periode verband hielden met de vertegenwoordiging van de ambachten in de schepenbank. Dit leidt hij af uit de steeds aanwezige druk op de schepenbanken en als gevolg hiervan hun opeenvolgende vernieuwingen¹²⁶. Volgens Vandewalle begon na 1361 dan ook een meer stabiele periode in de Brugse institutionele geschiedenis, want vanaf nu zetelden alle ambachten opnieuw in het stadsbestuur¹²⁷.

Als we de samenstelling van de verschillende schepenbanken in de eerste jaren na de overwinning van de graafgezinde partij bekijken, zien we weinig verandering ten opzichte van de voorgaande periode. De ambachten waren nog steeds goed vertegenwoordigd in de stadsmagistraat. Vaak zetelden er zelfs meer vertegenwoordigers van de ambachten in de schepenbank dan leden van de poorterij. In de jaren 1348 tot 1361 zetelden in totaal 188 schepenen. Daarvan waren er 84 lid van de poorterij en 65 aangesloten bij een ambacht, en bleef de sociale status van 39 schepenen onzeker (zie Figuur 7). Procentueel komt dit op minimum 45% poor-

123 MERTENS, ‘Woelingen’, p. 328-329.

124 MERTENS, ‘Woelingen’, p. 327-328.

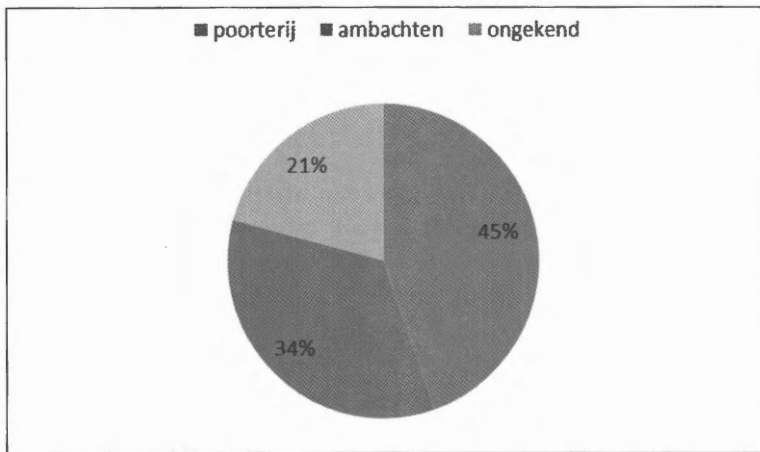
125 SAB, reeks 216, stadsrekeningen, 1359-1360, f. 51v

126 MERTENS, ‘Woelingen’, p. 329-330.

127 VANDEWALLE, ‘De Brugse stadsmagistraat’, p. 230.

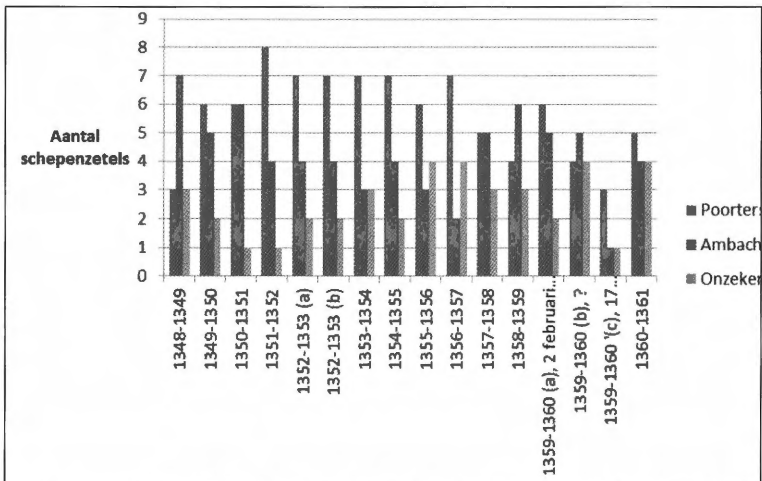
ters versus minimum 35% ambachtslieden. Opnieuw zien we dus een bijna evenredige verdeling tussen poortერი en ambachten (zie Figuur 8). De poortერი bezat een klein overwicht ten opzichte van de vertegenwoordigers van de ambachten.

Figuur 7: Verdeling schepenzetels tussen 1348 en 1361.

bezet. In deze dertien jaren zetelden 49 schepenen zetelden meer dan eens in de schepenbank. Hier staan 28 schepenen tegenover die tijdens de jaren 1348-1361 slechts één maal in de schepenbank plaats namen. Dit komt neer op een verhouding van 64% schepenen die meerdere malen zetelden tegenover 36% 'eenmaligen'. Van deze 28 nieuwelingen waren er al negen die zetelden in de vernieuwde schepenbank van 1359-1360. Enkele van deze schepenen die meerdere malen lid waren van de schepenbank, zetelden tot zes of zeven maal tijdens deze periode van dertien jaar. Opvallend is dat het bij de schepenen die minimum vijf jaar zetelden in deze periode allemaal om poorters ging, behalve één, de huidevetter Jacob Scuwinc. Bij de poortერი lag de continuïteit dus opnieuw hoger dan bij de ambachten.

Figuur 8: Verdeling schepenzetels poortერი-ambachten tussen 1349 en 1361.

bacht tussen 1348 en 1356 uit de schepenbank werden geweerd¹²⁸. Als we echter de schepenbank van 1348-1349 nader bekijken, stellen we vast dat op dat moment nog één wever en één voller zetelden. Vanaf het volgende schepenjaar 1349-1350 merken we echter dat er inderdaad tot 1356 geen wevers of vollers in de Brugse schepenbank zetelden. Deze lacune qua ambachtslieden van de draperieambachten werd echter gecompenseerd door de aanwezigheid van tal van andere ambachten. Zo komen we nu tal van huidenvetters, scheerders, vissers en visverkopers, handschoenwerkers, ververs, timmermannen, e.d. tegen. In het schepenjaar 1356-1357 zien we dan dat een eerste volder, Jan vanden Bussche, opnieuw in de schepenbank verscheen. Daarna zetelden opnieuw voor een periode van twee jaar geen vollers of wevers in de Brugse magistraat. Pas in het jaar 1359-1360, waarin de schepenbank twee maal gewijzigd werd, duiken opnieuw enkele wevers en vollers – de wevers Jacob Mommaert en Jan Slabbaert, en de volder Jan de Wulf – in de schepenbank op. Deze drie schepenen bleven ook zetelen in het daaropvolgende schepenjaar aangezien op 2 februari 1360 de laatste gewijzigde schepenbank van 17 november 1359 behouden werd voor het komende rekenjaar. Deze schepenbank

128 MERTENS, 'De verdeling', k. 459.

slaagde er dan in om de rust te laten terugkeren in de stad Brugge. Na deze laatste periode van onrust als gevolg van de samenstelling van de stedelijke schepenbank, begon dan effectief een periode van stabiliteit. Vanaf dit moment kreeg de stad Brugge een meer vaststaande regeling met betrekking tot de benoeming van de schepenen en de vertegenwoordiging van de verschillende sociale lagen in de stadsmagistraat¹²⁹.

In deze periode waarin de graafgezinde partij opnieuw aan de macht komt, constateren we ook de terugkeer van enkele schepenen en schepenfamilies uit de graafgezinde periode van 1329-1338. Deze schepenen en families blijken niet te zetelen in de revolutionaire periode van Jacob van Artevelde en de daaropvolgende jaren van onrust en opstand tegen de graaf. Hier kunnen we het voorbeeld geven van Jan Canfin en zijn zoon Jan Canfin fs. Jans of de families van Aertrike en vanden Walle. Van deze schepenen en schepenfamilies kunnen we dus veronderstellen dat zij zich duidelijk in het kamp van de graaf van Vlaanderen bevonden.

In het interval tussen 1348 en 1361 heerst er dus een klein overwicht van het aantal vertegenwoordigers van de poorterij tegenover het aantal ambachtsleden in de stedelijke schepenbank. Wel valt het op dat tussen de jaren 1348 en 1356 zo goed als geen leden van de draperieambachten zetelden in de stedelijke schepenbank. Dat kunnen we verklaren door hun aandeel in de revolutionaire periode van Jacob van Artevelde en de daaropvolgende jaren van ongehoorzaamheid ten opzichte van de graaf van Vlaanderen. In hun plaats zetelden wel leden van tal van andere ambachten in de schepenbank wat wijst op een poging van de graafgezinde elite om een stabiel bestuur te garanderen door een breder sociaal draagvlak te zoeken bij de gematigde elementen van de ambachten. De terugkeer van de wevers en de vollers volgde op een periode van onrust in de stad als gevolg van de verdeling van de vertegenwoordiging in de schepenbank. De leden van de draperieambachten voelden zich uitgesloten van de politieke macht in de stad en poog-

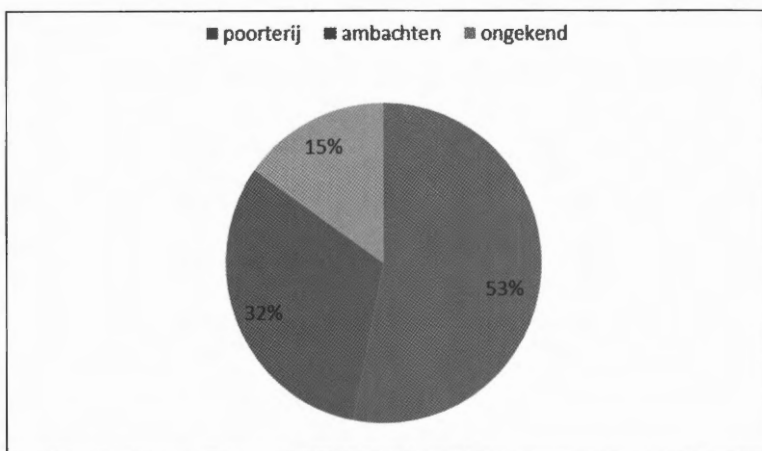
129 MERTENS, 'De verdeling', k. 459-466; IDEM, 'Brugge en Gent', p. 385-392.

den hun gunstige positie van weleer opnieuw te verkrijgen. Dit gebeurde dan ook in de woelige jaren 1359-1361. Wat ook opvalt voor deze periode is de terugkeer van enkele traditionele graafgezinde schepenen en schepenfamilies zoals bijv. de familie Canfin, van Aertrike of van den Walle. Van deze families zien we immers geen vertegenwoordigers in de schepenbank in de revolutionaire jaren van Jacob van Artevelde, maar wel in de graafgezinde periodes die hieraan vooraf gingen en hierop volgden.

CONCLUSIE

Als we nu deze verdeling in verschillende periodes achterwege laten en het totaal aantal zetels van de ambachten en het totaal aantal zetels van de poorterij bekijken, levert dat de volgende cijfers op. In totaal vallen er in deze periode van 31 jaar 448 schepenzetels te verdelen, inclusief de post van burgemeester. Van deze 448 zetels – zoals al gezegd uiteraard onder het voorbehoud van onduidelijke identificaties en niet ontdubbelde homoniemen – gingen er in totaal 238 naar de poorterij, 142 naar de ambachten en bleef de sociale klasse voor 68 zetels onzeker (zie Figuur 9). Minimum 53% van alle zetels ging dus naar een vertegenwoordiger van de poorterij, tegenover minimum 32% voor de ambachten en 15% waarover we ons niet kunnen uitspreken. We bemerken dus een grote vertegenwoordiging door leden van de poorterij. Dat is vooral te wijten aan hun overweldigend grote aandeel in de eerste jaren na de slag bij Kassel. Tijdens en vlak na het bewind van Jacob van Artevelde volgt dan een periode waarin het aandeel van de vertegenwoordigers van de poorterij en van de ambachten nagenoeg gelijk was. Na de overwinning van de graafgezinde partij in het jaar 1349 bleven de leden van de ambachten goed vertegenwoordigd in de Brugse schepenbank, maar kwam er een geringe dominantie van vertegenwoordigers van de poorterij in de stads-magistraat. Onderstaande figuren duiden aan welke personen en families tijdens deze periode dominant waren als een aanzet tot verder onderzoek in de toekomst.

Figuur 9: Verdeling aantal schepenzetels poorter-ambachten tussen 1330 en 1361.

de vertegenwoordiging in de stedelijke schepenenbank moesten we deze periode van eenendertig jaar verdelen in drie grote fasen die zijn ingegeven door de politieke ontwikkelingen. In de eerste tien jaar na de slag bij Kassel stellen we een duidelijke dominantie van de poorterij vast. Dit waren schepenen die aangesteld werden door de graaf van Vlaanderen en dus hoogstwaarschijnlijk allemaal graafgezind waren. Tijdens het bewind van Jacob van Artevelde en zijn aanhangers en de daaropvolgende jaren werd de verdeling tussen ambachtsheden en poorters nagenoeg evenredig. We mogen aannemen dat ook de poorters in de schepenenbank voornamelijk 'volksgezind' en 'anglofiel' waren en dat net zoals in Gent, Artevelde en zijn aanhangers ook in Brugge streefden naar een bewind dat alle sociale klassen zou verenigen. Tot slot was er een periode van dertien jaar waarin de poorterij een geringe dominantie bezat ten opzichte van de vertegenwoordigers van de ambachten. Na 1349 behaalde de graafgezinde partij opnieuw het overwicht ten opzichte van de volksgezinde factie, we kunnen dus opnieuw aannemen dat in deze periode voornamelijk graafgezinde schepenen zetelden.

We bemerken in de jaren na de nederlaag van de Vlaamse en Brugse opstandelingen nabij Kassel in 1328 een periode van dominantie in de Brugse magistratuur door de vertegenwoordigers van de poorterij. In deze periode stellen we vast dat minimum 75% van de zetels in de schepenenbank naar leden van de poorterij gingen, tegenover

minimum 14% naar leden van de ambachten. Dat valt te verklaren door het feit dat de graaf van Vlaanderen in deze periode zeer sterk stond en in de keure van 1329 het benoemingsrecht van de schepenen door de graaf herbevestigd had. De poortერი blijkt hier de sociale groep te zijn die aan de kant van Lodewijk van Nevers stond en dan ook begunstigd werd qua vertegenwoordiging in de schepenbank. In de loop van de eerste tien jaar na deze nederlaag nabij Kassel zien we wel een gestage toename van het aantal vertegenwoordigers van de ambachten in de schepenbank. De ambachten wonnen dus geleidelijk aan opnieuw aan politieke macht. Na het aanstellen van een nieuwe, revolutionaire schepenbank in de stad Brugge door Jacob van Artevelde en zijn aanhangers volgt dan een geleidelijke gelijkstelling van het aantal vertegenwoordigers van de poortერი en het aantal vertegenwoordigers van de ambachten in de Brugse schepenbank. Jacob van Artevelde was immers duidelijk van mening dat hij zijn macht niet enkel op de rijke burgerij mocht laten berusten, maar ook zijn aanhangers in de sociale klasse van de ambachtsslieden moest bevoordelen. We zien in deze periode van acht jaar een verdeling van minimum 48 schepenzetels voor de poortერი tegenover minimum 45 zetels voor de ambachten.

Na de dood van Artevelde veranderde er op het vlak van de vertegenwoordiging in de schepenbank in de stad Brugge niet zoveel. De 'volksgezinde' partij bleef immers nog drie jaar het overwicht behouden. De sociale verdeling in de schepenbank bleef dus nagenoeg evenredig. In de jaren 1346-1348 waren er minimum zeventien vertegenwoordigers van de ambachten en minimum zestien vertegenwoordigers van de poortერი. In deze periode ontstonden echter steeds grotere onlusten tussen de 'graafgezinde' en 'volksgezinde' partijen in Vlaanderen. In 1348 haalde de eerste factie het op de tweede. Dat impliceerde echter geen terugkeer naar de verdeling in de schepenbank van de periode 1329-1338. In deze periode bleven de schepenzetels nagenoeg evenredig verdeeld onder de vertegenwoordigers van de ambachten en die van de poortერი. We constateren echter wel een geringe dominantie van het aantal vertegenwoordigers van de poortერი in de stedelijke schepenbank. Binnen de vertegenwoordiging door de ambachten veranderde er wel het een en het ander. Zo zouden in de periode tussen 1349 en

1356 geen leden van de draperieambachten zetelen in de schepenbank. Zij bleven, wegens hun aandeel in het bewind van Jacob van Artevelde en de daaropvolgende revolutionaire jaren, uitgesloten uit de stedelijke magistraat. Pas na enkele woelige jaren vol onrust en strijd heroverden de vollers en de wevers hun bevoorrechte positie in de stad Brugge en keerden ze terug in de stedelijke schepenbank. Als we de jaren tussen 1348 en 1361 in hun geheel bekijken zien we opnieuw een lichte dominantie van de poorterij in de Brugse stadsmagistraat. De poorterij bezette in deze periode minimum 84 zetels in de Brugse schepenbank en de ambachten minimum 65 zetels.

Figuur 10: Dominante personen.

Schepen	Aantal schepenjaren
Canfin, Jan	6
van Aertrike, Symoen	6
Van den Walle fs. Wouters, Jacob	6
Van der Haghe fs. Pieters, Pieter	6
Van der Stove, Willem	6
de Hoedemakere, Willem	7
van Kassele fs. Loys, Jan	7
Bonin fs. Ser Wouters, Jan	9
van den Walle, Lambrecht	9
van Wulfsberghe, Willem	9
van Coudenbrouck, Gillis	11

Figuur 11: families waarvan meer dan 1 lid in de schepenbank zetelde.

familie	schepenjaren per familie	Leden in de schepenbank
Alverdoen	5	2
Bave	3	2
Bonin	19	5
Breidel	5	3
Canfin	9	2
Cortscœf	4	2
De Hoedemakere	14	3

De Pinkere	7	2
De Vos	5	4
Gaderpenninc	4	2
Goederic	5	2
Hooft	6	2
Metteneye	4	2
Minne	5	2
Poelvoet	6	2
Priem	4	3
Scinkel	5	4
Scuwinc	6	2
Tolnare	5	2
Van Aertrike	15	4
Van Assenede	3	2
Van den Hoorne	3	3
Van den Walle	19	4
Van der Buerze	7	3
Van der Stove	7	2
Van Dudzele	5	2
Van Zomergem	4	2
Wouterman	3	2
Totaal	187	72

Figuur 12: Sociale categorie van de schepenen (cursieve lijnen geven een jaar aan waarin de 9-4-verdeling mogelijk is)

Sociale categ. schepenen Brugge	Poorters	Ambachts- leden	Onzeker leden
1330-1331:	13	0	0
1331-1332:	10	3	0
1332-1333:	12	0	1
1333-1334:	11	2	0
1334-1335:	9	3	1
1335-1336:	9	2	2

1336-1337:	9	2	2
1337-1338:	8	2	3
1338: afgezet	8	2	3
1338-1339:	7	5	1
1339-1340:	6	4	3
1340-1341:	6	6	1
1341-1342:	7	5	1
1342-1343:	6	4	3
1343-1344:	7	6	0
1344-1345:	5	6	2
1345-1346:	4	9	0
1346-1347:	5	6	2
1347-1348:	5	6	2
1348 (afgezet)	6	4	3
1348-1349:	3	7	3
1349-1350:	6	5	2
1350-1351:	6	6	1
1351-1352:	8	4	1
1352-1353:	7	4	2
(L. Roelant vervangen door G. Volkaert		1	
1353-1354:	7	3	3
1354-1355:	7	4	2
1355-1356:	6	3	4
1356-1357:	7	2	4
1357-1358:	5	5	3
1358-1359	4	6	3
1359-1360			
1/ 2 februari 1359	6	5	2
2/ ?	4	5	4
3/ 5 schepenen: 17 november 1359	5	4	4
1360-1361	5	4	4